

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Bc. Martin Pavlík

**Reálné kontrakty
v právu římském a moderním**

Diplomová práce

Olomouc 2014

Rád bych poděkoval vedoucímu své diplomové práce panu **JUDr. Petru Dostalíkovi, Ph.D.**, za jeho odborné vedení, vstřícný přístup a věcné připomínky, které mi při psaní mé diplomové práce poskytly.

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Reálné kontrakty v právu římském a moderním vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne Martin Pavlík

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Římské právo	6
2.1 Úvod do nauky obligací.....	6
2.2 Vliv římského práva na právo české.....	7
2.3 Obligační právo.....	9
2.3.1 Historický vývoj římské obligace.....	9
2.3.2 Obecná část obligací.....	12
2.3.3 Zvláštní část obligací.....	15
2.3.4 <i>Custodia</i>	23
3. Obecný občanský zákoník.....	24
3.1 O zápůjčce (<i>mutuum</i>).....	24
3.2 O půjčce (<i>commodatum</i>).....	27
3.3 O výprose (<i>precarium</i>).....	29
3.4 O schování (<i>depositum</i>).....	30
4. Občanský zákoník z roku 1950	33
4.1 Půjčka (<i>mutuum</i>).....	33
4.2 Výpůjčka (<i>commodatum</i>).....	34
4.3 Úschova (<i>depositum</i>).....	36
5. Občanský zákoník z roku 1964.....	38
5.1 Původní úprava reálných kontraktů.....	38
5.2 Reálné kontrakty po novele	39
5.2.1 Smlouva o půjčce (<i>mutuum</i>).....	40
5.2.2 Smlouva o výpůjčce (<i>commodatum</i>).....	41
5.2.3 Smlouva o úschově (<i>depositum</i>).....	42
6. Nový občanský zákoník (2014)	44
6.1 Zápůjčka (<i>mutuum</i>).....	44
6.2 Výpůjčka (<i>commodatum</i>).....	45
6.3 Výprosa (<i>precarium</i>).....	46
6.4 Úschova (<i>depositum</i>).....	47
7. Závěr	49
8. Seznam použité literatury.....	50
8.1 Monografie.....	50

8.2	Právní předpisy	52
8.3	Ostatní zdroje	52
9.	Shrnutí	54
10.	Summary	55
11.	Klíčová slova	56
12.	Přílohy	57

1. Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybral Reálné kontrakty v právu římském a moderním. Důvodem mého výběru byla skutečnost, že smlouvy obecně tvoří nejen významnou součást každého občanského zákoníku, ale zároveň se dotýká každý den každého z nás. Lidé si to ani neuvědomují, ale např. když jedou po ránu do školy či do práce městskou hromadnou dopravou, tak uzavírají smlouvu o přepravě. Avšak má práce se zabývá pouze reálnými kontrakty, což jsou případy, kdy někdo někomu něco půjčí, ať už úplatně či bezplatně, na dobu určitou či neurčitou nebo dokonce i bez určení účelu, popř. si dá věc někomu do úschovy, když odjíždí na dovolenou. Přesně tyto případy mě přivedly k výběru tématu, o kterém níže píšu. Jedná se totiž o situace každodenního života, zcela běžné a časté, a navíc s příchodem nové právní úpravy mě to o to víc začalo lákat, abych zjistil podrobněji, jak tyto instituty fungují a jak se v průběhu historie vyvíjely. Modelové situace, které jsem popsal, se týkají jednotlivých smluv, jako jsou zápůjčka (*mutuum*), výpůjčka (*commodatum*), výprosa (*precarium*) a úschova (*depositum*).

Latinskou terminologii záměrně užívám nejen zde v úvodu, ale i v celém textu, jelikož pojmosloví se s přicházejícím novým občanským kodexem většinou více či méně upravovalo, kdežto latina zůstala neměnná, což se promítlo i do obsahu této práce.

Cílem mé práce bylo nejprve rozebrat reálné kontrakty od jejich úplných prvopočátků, tj. od vzniku římského práva (přes jednotlivé právní úpravy nacházející se např. v Zákoně XII desek nebo v Justiniánových digestech) až po klasické a moderní občanské zákoníky, tzn. vedle římského práva, kterému bude věnována značná část, se zaměřím na Obecný občanský zákoník z roku 1811, dále pak na Střední občanský zákoník z roku 1950, donedávna používaný občanský zákoník z roku 1964 (včetně jeho obrovské novely) až po nově vzniklý soukromoprávní kodex z roku 2014. Kromě prostého vyličení výše zmíněných právních úprav, zejména v oblasti římského práva a Obecného občanského zákoníku, se také zaměřím na jejich případné podobnosti a způsoby, jakými dřívější právní úpravy mohly ovlivnit úpravy pozdější.

Původně jsem se chtěl ve své práci ještě zaměřit na právní úpravu kupní smlouvy v novém občanském zákoníku a její historickou komparaci, jakožto jeden z nejčastějších a nejstarších institutů. Nicméně z důvodu značného překročení daného rozsahu diplomové práce jsem byl nucen od toho záměru upustit.

2. Římské právo

2.1 Úvod do nauky obligací

Pokud se dnes chce člověk zabývat jakýmkoliv soukromoprávním institutem, ať už moderním či starším, který vyšel z užívání, tak vždy bude muset sáhnout do historie a to konkrétně do oblasti římského práva. Jednak je to logické z důvodu časové posloupnosti vývoje konkrétního institutu, ale také z důvodu komplexnosti, resp. dokonalosti a nadčasovosti. Římské právo samo o sobě je právní úprava, která je více než dva tisíce let stará, ale její instituty jsou možné aplikovat, byť v určitých obměnách, i v dnešních, moderních kodexech soukromého práva, ať už se jedná o naše kodexy, tj. občanský zákoník z roku 1964¹ či úplně nově vzniklý kodex z roku 2014,² nebo zahraniční kodexy, tj. Code Civil,³ ABGB,⁴ BGB,⁵ atd. Jde o to, že kdo chce právu skutečně porozumět, tak jej musí znát od jeho prvotních základů, od práva římského, jelikož bez něj to půjde pouze stěží.

Římské právo je z historického pohledu poměrně unikátní a výjimečný právní systém. Zejména v tom smyslu, že když v historii zanikla nějaká říše, tak většinou s ní zanikl i její samotný právní řád. U římského impéria tomu bylo jinak. Právní řád této říše, která mu dala své základy a nadčasový rozvoj, říši samotnou překonal a nezanikl. Dokonce bychom s nadsázkou mohli označit tento právní řád za nesmrtelný. Proto můžeme v dnešních dobách mluvit o tzv. recepci římského práva. O recepci hovoříme pouze tam, kde římskoprávní tradice chyběla (Německo a střední Evropa) a nikoli tam, kde tradice přetrvávala dlouhá staletí, byť byla přerušena (Itálie, jižní Francie). Recepcí samotnou obvykle rozumíme přejímání jednoho právního řádu právním řádem jiným,⁶ zde konkrétně práva římského do práva domácího (např. českého). U nás se spíše hovořilo o tzv. romanizaci domácího práva, tj. vykonání nepřímého vlivu římského práva na právní vývoj prostřednictvím tvůrců a uživatelů

¹ Občanský zákoník č. 40/1964, ze dne 26. 2. 1964, účinný od 1. 4. 1964 od 31. 12.2013.

² Tzv. Nový občanský zákoník ze dne 3. 2. 2012, účinný od 1. 1. 2014.

³ Francouzský občanský zákoník, přijatý roku 1804. Roku 1807 přejmenován na Code Napoleon, ale v roce 1816 mu byl navrácen jeho původní název Code Civil.

⁴ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, tj. Všeobecný občanský zákoník. Jedno z nejvýznamnějších zákonodárných děl, které platilo i v českých zemích od roku 1811 až do roku 1950. V Rakousku platí dodnes.

⁵ Občanský zákoník pro německou říši, přijat v roce 1896 a nabyt účinnosti roku 1900. V Německu platný dodnes.

⁶ O pojmu recepcce blíže viz HORÁK, O. Problematika recepcce a občanské zákoníky. In SCHELLE, K (ed.). *Vývoj právních kodifikací*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 150-164.

práva. Projevovalo se to zejména používáním terminologie a systematiky při zpracování domácích právních knih.⁷

2.2 Vliv římského práva na právo české

Obecně lze říct, že jedním z největších příspěvků Římské říše je objev profesionálních právníků a vznik právní vědy, která rozvíjí, prostřednictvím konkrétních příkladů z Digest, schopnost formálního právního myšlení. Za klíčový lze prohlásit rok 1080, kdy byl v Bologni nalezen Justiniánův kodex, který představoval základ pro církevní právo. Prvotním zdrojem, jak se seznámit s římským právem u nás, bylo prostřednictvím práva kanonického (které pronikalo i do královských dekretů) a posléze prostřednictvím pražské univerzity a jejich tamních absolventů, kteří byli vzděláni v kanonickém (a tím i v římském) právu.⁸

Recepce v zemském právu probíhala jen minimálně, v podstatě jen v Majestas Carolina. V horním právu došlo k podstatně výraznější recepci a to zejména v Horním zákoníku Václava II. (*Ius regale montanorum*) z počátku 14. století.⁹ Vliv římského práva lze spatřovat kupříkladu v rozdělení látky na čtyři oddíly (dle vzoru Justiniánových Institucí). Městské právo bylo pro recepci římského práva otevřené, jelikož při obchodování bylo zcela běžné používání různých městských práv. Významný vliv římského práva se projevuje až v brněnské Knize písaře Jana,¹⁰ která pochází z poloviny 14. století.¹¹ Nejznámější je kodifikace městských práv vydaná roku 1579 Pavlem Kristiánem Koldínem pod názvem Práva městská, která v sobě zahrnují kompilaci různých právních pramenů městského i zemského práva, ve kterých však převažuje právo římské, zprostředkovaně převzaté právě z Knihy písaře Jana.¹²

Za klíčový okamžik lze považovat účinnost Všeobecného rakouského občanského zákoníku (ABGB), který znamenal předěl mezi partikulárním středověkým právem a právem raného novověku. Zároveň skrze tento kodex proniká římské právo do českého práva

⁷ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 114.

⁸ Tamtéž.

⁹ Viz BÍLEK, Jaroslav. *Ius regale montanorum aneb Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, str. 3-16.

¹⁰ ČÁDA, F. *K recepci v českém právu*. In: *Právník*, roč. 71, 1932, s. 9.

¹¹ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 114.

¹² DAJEZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGECHAMPS DE BERIER, Tranciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské: základy soukromého práva*. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 24.

občanského.¹³ Základem ABGB je totiž právo římské s určitými modifikacemi, jež doznalo recepce, tzn. *usus modernus pandectarum*¹⁴. Hlavní struktura, ústřední pojmy, systém a mnoho podrobností jsou římského původu. Zejména můžeme uvést tyto instituty: stupně věku, nasciturus, nemanželské děti, legitimace, adopce, akcesorní povaha zástavního práva, přísné rozlišení věcných a obligačních účinků (zejm. §§ 430, 1120); téměř celé právo obligační, zejména konstrukce tzv. reálných kontraktů, aj.¹⁵

V současném českém právu lze mluvit o bezprostřední recepci (přesněji hovoříme o romanizaci¹⁶) římského práva v odvětví práva obchodního a především práva občanského. V ČR donedávna platil občanský zákoník z roku 1964, z období socialistické právní vědy, který však díky obrovskému množství novel se stále přibližoval blíž a blíž k tradičním institutům římského práva.¹⁷ A není tomu ani jinak u současného občanského zákoníku z roku 2014 (dále jen „NOZ“), který se výrazným způsobem nechal inspirovat římským právem,¹⁸ a které mu sloužilo jako výrazná vědecká pomůcka. NOZ se v důvodové zprávě hlásí k rakouskému občanskému zákoníku a k československé meziválečné osnově z roku 1937 (byť nikdy nevstoupila v platnost).¹⁹ Základním východiskem byl vládní návrh občanského zákoníku Československého z roku 1937.²⁰ Jako příklad si můžeme uvést návrat k římskoprávní zásadě „*superficies solo cedit*“ (povrch ustupuje půdě), která byla vyňata, resp. negována v občanském zákoníku z roku 1964, ale NOZ se k ní opět vrátil, aby nedocházelo k dvojkolejnosti mezi vlastníkem nemovitosti a vlastníkem pozemku. Dále můžeme uvést zásadu vyskytující se v právu obligačním a to, zákaz zkrácení přes polovinu ceny (*laesio enormis*) či institut výprosy (*precarium*).²¹

¹³ DAJEZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGECHAMPS DE BERIER, Tranciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské: základy soukromého práva*. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 17.

¹⁴ Jedná se o nové užití pandekt. Metoda německých právníků romanistů 17. a 18. století spočívající v tom, že německé právo bylo zpracováno pomocí římskoprávních pojmů. Současně s tím právníci usilovali o modernizaci práva římského a jeho přizpůsobení praxi německých soudů. Viz: *Usus modernus pandectarum. Leccos* [online]. 2009 [cit. 2014-04-13]. Dostupné na <<http://leccos.com/index.php/clanky/usus-modernus-pandectarum>>.

¹⁵ TILSCH, Emanuel. *Občanské právo rakouské: část všeobecná*. V Praze: Nákladem české grafické společnosti „UNIE“, 1910, s. 15.

¹⁶ Vojáček, L.; Schelle, K.; Knoll, V., *České právní dějiny*, Plzeň: Aleš Čeněk 2008, str. 123-125, Vojáček, L., *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*, Ostrava, KEY Publishing 2008, str. 52.

¹⁷ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 113.

¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 1119.

¹⁹ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb.*, str. 580, dále jen DZ.

²⁰ DZ, str. 47.

²¹ DAJEZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGECHAMPS DE BERIER, Tranciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské: základy soukromého práva*. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 34-35.

2.3 Obligační právo

2.3.1 Historický vývoj římské obligace

Římské právo od dob Justiniána rozlišuje tzv. *iura realia* a *iura personalia*. Dané rozdělení sloužilo ke způsobu uplatnění práva u soudu, tedy k ochraně určité osoby a jejího majetku. Práva osobní, která jsou chráněna relativně, jsou vesměs povahy majetkové. Starší nauka nazývala tato práva nevhodně jako „právy osobními k věci“ (*iura personalia ad rem*). Správnější označení, které používá nauka novější, je označení jako práva obligační. *Actio in personam* (žaloba proti osobě neboli žaloba osobní) příslušela jen proti tomu, kdo byl „obligatus“ (dlužník).²² Tyto žaloby byly svou strukturou stejné a všechny se jevily jako útok proti osobě povinného. Viz. G. 4, 2: *In personam actio est, qua agimus cum aliquo, qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligatus est, id est cum intendimus dare facere preestare oportere*. Osobní žaloba je ta, kterou žalujeme někoho, kdo je nám obligačně zavázán a to buď ze smlouvy, nebo z deliktu, tedy žaloba, kterou vnášíme nárok, že má povinnost dát, vykonat, poskytnout.²³ Věcná práva se prosazují žalobami, které vyrůstají z právního panství nad věcí (ať už úplně či neúplného), aniž by se uvádělo jméno žalovaného (*actiones in rem*). Naproti tomu u žaloby z obligačního poměru musí žalobce a žalovaný spolupracovat se soudním magistrátem od samého počátku (tzv. defenzivní povinnost žalovaného).²⁴

Rozvoj obligačního (závazkového) práva nastává v časech tzv. pokročilejšího hospodářského a společenského vývoje, tedy v době, kdy naturální hospodářství bylo již překonaným jevem. Aby mohlo docházet k rozvoji římské obligace, tak je potřebí mít již pokročilý stupeň vývoje věcných práv, neboť práva obligační jsou historicky mladším odvětvím. Nutno podotknout, že věcná práva jsou charakteristická svou absolutní účinností (*erga omnes*), kdežto práva obligační svou podstatou a povahou jsou pouze právy relativními (účinky *inter partes*).²⁵

Již v zákoně XII desek je rozvinuta smluvní povinnost, jejímž předmětem je plnění svobodného dlužníka (*sponsio na dare oportere*). Vedle ní se objevuje obligace deliktů. Jako povinnost se zde vnímá splnění stanovené pokuty. Nepochybně to nejsou nejstarší typy obligací a nejstarší římské právo znalo i jiné typy závazků, sahající hluboko před zákon XII

²² BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Díl II., právo obligační a právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 4.

²³ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 199.

²⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. BECK, 1995, s. 210.

²⁵ Tamtéž.

desek jako jsou *vindex*, *vas*, *praes* a *nexum*²⁶. Charakteristické pro ně je, že mají moc nad osobou toho, kdo je pro dluh zavázán a není zde právo žádat na dlužníkovi určité chování (plnění). Zavázán pak není dlužník sám, ale i třetí osoba (tzv. rukojmí).²⁷

První zmínky o římské obligaci, resp. závazkových poměrů, vznikaly z bezprávního porušení právní sféry římské rodiny (*familia*), jakožto základního sociálního organismus, jehož se dopustila osoba, která nepatřila do poškozené rodiny. Nejstarší případy obligací, které vznikaly z protiprávního jednání (deliktů) můžeme označit jako *obligationes ex delicto*. Odčinění útoku se ponechávalo svépomoci, která se projevovala jako neomezená (krevní) pomsta. V rámci historického vývoje došlo k soudnímu přezkumu, zda výkon msty je oprávněný.²⁸

D. 3, 189. *Poena manifesti furti ex lege XII tabularum capitalis erat*. Podle zákona XII desek stíhal zjevnou krádež trest hrdelní.²⁹

Čin, který je v rozporu s právem zakládá stav fyzické vázanosti (*obligatio*) pachatele vůči poškozenému. Důvodem vzniku je delikt a účelem je zadostiučinění. Výkon msty je omezen obsahově pouze na odvetu či soukromou pomstu (*talio*), kde platila zásada „oko za oko, zub za zub“. Poškozený se zadostiučinění mohl vzdát ve prospěch výkupného. Ten, kdo se dohodl s poškozeným o výkupném, musel poskytnout jistotu, že se tak stane a v souvislosti s tímto institutem vzniklo právní jednání zvané „*nexum*“, kdy byl člen rodiny provinilce uveden ve stejné právní postavení jako delikvent samotný. Bylo to jednání, při němž poškozený formálně kupoval svobodného člověka. *Nexum* tedy zakládalo právní panství nad tím, kdo byl *nexus*. Jednalo se ve své podstatě o smlouvu záruční (resp. primitivní formu rukojemství).³⁰

Osobní záruku, kterou *nexum* poskytovalo, se v pozdější době užilo také k zajištění vrácení jakékoliv peněžní částky, a tak dostalo *nexum* funkci liberální zápůjčky. Prakticky to znamenalo situace, kdy ten, kdo si půjčoval peníze, zotročoval sám sebe.³¹

²⁶ *Vindex* a *vas* jsou jiné formy ryziho osobního ručení. *Praes* je označení pro ručitele, který za rané republiky ručil svým majetkem za závazky soukromých podnikatelů vůči státu. *Nexum* znamenalo ve své původní době zotročení vlastní osoby za dluh (viz BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva...*).

²⁷ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 9.

²⁸ Viz Boháček: „Tento vývojový stupeň je v Římě prokazatelný ještě v některých předpisech zákona XII desek. Bránil-li se přistižený zloděj se zbraní v ruce a nechtěl se nechat spoutati, mohl býti zabit na místě. Neomezený výkon msty zůstal zachován už jen při útoku zloděje v noci. Tab. VIII, 12: *Si nox furtum facit, si im occisit, iure casus esto. 13. Luci... si se telo defendit, ... endoqueplorato.*“.

²⁹ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 189.

³⁰ BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Díl II., právo obligační a právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 7-8.

³¹ Viz Boháček: „Ze stejné myšlenky jako *nexum* vyrostl institut fiduciárního převodu práva vlastnického mancipací nebo *iniurecessi*.“.

Osobní následky, které vyvolával nejstarší delikt nebo *nexum*, byly ještě před zformováním *lex duodecim tabularum* přiznány (formálnímu) ústnímu slibu zvanému *sponsio* (stipulace). Nutno podotknout, že termín *sponsio* značí jak rukojemství, tak i samotný dluh.³² Lišilo se to v následcích, které měly sakrální povahu a osoba, která předmětný slib porušila, propadala božstvu. Podobné účinky byly později přeneseny právem civilním i na jiné smlouvy. Taková forma osobní záruky se vyskytuje ve státním právu majetkovém, kde se za dlužníka státu (*manceps*) zaručují záruční smlouvou buď pozemky (*praedia*) nebo rukojmí (*praedes*).³³ Zde se již objevuje obligace s oběma typickými složkami. Účelem závazku je opatřit věřiteli plnění a dále u bezprávných činů povinnost zaplatit peněžité trest (*poena*) a k jeho vymáhání je nápomocna poškozenému *actio in personam* (zvaná jako *actio poenalis*).³⁴ Do exekučního řízení mohl zasáhnout ručitel pachatele či jinak zavázaného (*vindex*) a to tím úkonem, že sejmul formálně vloženou ruku a pustil se sám do sporu s uraženým. Vyhrál-li ručitel, byl (domnělý) viník volný. Prohrál-li, mohl se zavázaný osvobodit jen dvojnásobkem stanovené částky (tzv. *litiskrescence*).³⁵

Lex Poetelia z roku 326 př. n. l. odstranil ručení osobou zavázaného a nahradil předmětné ručení pouze dlužníkovým majetkem. Starší název, který se týkal osobní vázanosti tzv. „*obligatio*“ byl však zachován a vztažen na vázanost majetkovou.

V rozvinutém právu římském vedly ke vzniku obligace v podstatě dva důvody. Prvním důvodem bylo protiprávní jednání, kterým jedna osoba způsobila újmu osobě druhé (protiprávní čin neboli delikt). Druhým důvodem byla dohoda o vzájemném plnění, které tehdejší právní řád uznával (závazek ze smlouvy neboli obligace z kontraktu). Stejnou myšlenku vyjádřil i Gaius ve své Učebnici³⁶ G. 3, 88. *Nunc transeamus ad obligationes. Quarum summa divisio in duas species diducitur: omnis enim obligatio aut ex contractu aut ex delicto nascitur*. Přejdeme nyní k obligacím. Jejich základní rozdělení se provádí rozlišováním dvou skupin: každá obligace vzniká totiž buď z kontraktu (ze smlouvy) nebo z deliktu (z protiprávního činu).³⁷

³² BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 257.

³³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 11.

³⁴ BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Díl II., právo obligační a právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 9

³⁵ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 201.

³⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. BECK, 1995, s. 211.

³⁷ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 162.

2.3.2 Obecná část obligací

O. Sommer hovoří o obligaci jako o poměru dvou osob, z nichž jedna má druhé pod následkem vlastního ručení plnit, a jsou pro ni charakteristické tyto čtyři znaky:

1. Existence právního poměru mezi určitými osobami (oprávněný a zavázaný).
2. Právní poměr, který vznikl z určitého důvodu (smlouva nebo delikt).
3. Na základě obsahu právního poměru může věřitel po dlužníkovi plnění požadovat.
4. Dlužník nejen má, ale i musí plnit pod sankcí exekuce.³⁸

J. Vážný vnímá obligaci jako „právní poměr mezi dvěma osobami, záležející v tom, že jedna osoba je druhé povinna něco vykonat (zaplatit), provést nějakou činnost nebo dílo a ručí svým majetkem za to, že své povinnosti dostojí“.³⁹

Obligaci M. Boháček definuje jako „právní poměr, ve kterém jedna strana jest oprávněna z určitého důvodu žádati na straně druhé nějaké jednání nebo opomenutí (plnění), při čemž strana druhá jest povinna tímto způsobem se chovati a ručí svým majetkem pro případ, že by své povinnosti nesplnila“.⁴⁰

Můžeme však k tomu porovnat i definici z Digest (D. 44, 7, 3, pr; Paulus?): *Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum*.⁴¹

Podstata závazků není v tom, že nám mají opatřit vlastnictví nějakého předmětu nebo právo služebnosti, ale v tom, že mají druhého donutit, aby nám něco dal nebo pro nás něco udělal či nám něco splnil.⁴²

Každá obligace má dvě strany, z nich stranou první, která má pohledávku (*nomen*) nazýváme stranou oprávněnou nebo-li věřitelem (*creditor*) a stranou druhou je ten, který má dluh, nazýváme stranou zavázanou nebo-li dlužníkem (*debitor*). Každá obligace se tedy vyznačuje zvláštní vázaností dlužníka vůči věřiteli, které již Justinián ve svých Institucích nazýval „*iuris vinculum*“ (právní pouto), které je nutno rozvázat nebo-li dluh splnit.

³⁸ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 7-8

³⁹ VÁŽNÝ, J. *Římské právo obligační*. Praha, 1927, s. 5.

⁴⁰ BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Díl II., právo obligační a právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 4.

⁴¹ Corpus Iuris Civilis. *The Roman Law Library* [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/d-44.htm>>.

⁴² *Smlouvy. Karel Jandus advokátní kancelář* [online]. 2014 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.pravnik-praha.com/smlouvy>>.

Plnění jako předmět obligace lze chápat jako pozitivní nebo negativní, podle toho, záleželi to v činnosti nebo když se má dlužník něčeho zdržet (např. nepropustit otroka). Římané rozlišovali tři druhy plnění:

1. *Dare* – značí převod kviritského vlastnictví, zřízení služebnosti nebo *usufruktu*.
2. *Facere* – lze označit jako ostatní plnění, např. vydání věci, pořízení díla, atd.
3. *Praestare* – jedná se o ručení dlužníka za náhradu škody následkem nesplnění obligace (*praestare dolum, culpam, custodiam*).⁴³

Důležité je také znát definici obligace zachované v Justinianových Institucích (3, 13, pr.): *Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura*. Obligace je právní pouto, které nás svou nevyhnutelností nutí, abychom někomu, v souladu s právem našeho státu, poskytli plnění.⁴⁴ Zde je sice postihnuta podstata obligace pod pojmem „*iuris vinculum*“, ale není vysvětleno, v čem toho pouto záleží, a navíc je zde velmi úzce vymezen obsah obligačního plnění (*solvere*), poněvadž jeho předmětem nemusí být pouze „*res*“, ale i jakékoliv pozitivní jednání nebo i opomenutí.⁴⁵ Na základě této problematiky postupem času vznikaly různé diskuze o pojetí závazku a vysvětlení toho, co je v této nauce nejdůležitější. Jako příklad můžeme uvést glosátory, kteří vyložili pojem právní pouto (*iuris vinculum*) takto: „Tak, jako se voli poutají provazy viditelným způsobem, stejně tak se lidé svazují slovy způsobem poznatelným rozumem“ (gl. ad Inst. 3, 13, pr.).⁴⁶

V pojmu obligace musíme rozeznat dva prvky, jimiž jsou dluh a ručení. Obligace vzniká až teprve tehdy, je-li tu ručení. Dokonce může obligace pozůstat pouze v ručení samotném. Dluh sám (*debitum*), tj. povinnost něco vykonat, není ještě obligací, dokud k tomu nepřistoupí nutnost povinnost splnit (zajištění, záruka).⁴⁷

Obligace může vznikat z pěti různých důvodů:

1. Obligace civilní a obligace praetorské

Jedná se o dělení podle možnosti uplatnění práva u soudu. U každé civilní (občanské) obligace vznikala *actio in personam*, která se opírala o příslušnou normu civilního práva (*in ius concepta*).

⁴³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 12-13.

⁴⁴ *Vety preklad. Říman* [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.riman.estranky.cz/clanky/preklad/vety-preklad.html>>

⁴⁵ BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Díl II., právo obligační a právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 10-11

⁴⁶ DAJEZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGECHAMPS DE BERIER, Franciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské: základy soukromého práva*. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 253.

⁴⁷ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 12-13.

Časem byl pojem obligace rozšiřován i praetorem, a proto vznikly, vedle civilních žalob, i žaloby praetorské (magistrátské, honorární). Tyto žaloby lze dělit na dvě skupiny a to na *actiones utiles* (praetor chránil vztahy podobné, které uznávalo *ius civile*) a *actiones in factum* (chránil vztahy nové, civilnímu právu neznámé).

2. Obligační smlouva (*contractus*)

Smlouva je dvoustranné právní jednání mezi živými (*inter vivos*), z něhož vzniká civilním právem znaný poměr, tzv. obligace. Tyto obligace lze rozdělit do čtyř podskupin:

a) Kontrakty verbální

Taktéž nazývány jako kontrakty slovní. Vznikaly pronesením určitých, zákonem předpokládaných formulí (např. Slibuješ? Slibuji.). Verbální kontrakty byly ve své době velmi populární (viz Gaiova učebnice). Patří zde slib (*sponsio*), přísězný slib otrokův o pracích (*iurate promissio operarum*), stipulace (*stipulatio*) a slib věna (*dotis dictio*).⁴⁸

b) Kontrakty literární

Jinak nazývány jako kontrakty písemné či účetní. Uzavíraly se provedením zápisu do účetních knih. Literární kontrakty dvakrát oblíbené nebyly a později dokonce vyšly z užívání. Tento druh smluv nazýváme jako *expensilatio*.

c) Kontrakty reálné (smluvní závazky věcné)

V římském právu vznikaly kontrakty, které vyžadovaly ke svému vzniku ještě předání věci věřitelem dlužníkovi. Těmto kontraktům říkáme reálné, protože „*re contrahitur obligatio*“ = obligace se uzavírá předáním věci. Reálné kontrakty byly v klasické době čtyři: zápůjčka (*mutuum*), půjčka nebo výpůjčka (*commodatum*), smlouva o úschově (*depositum*) a smlouva o ruční zástavě (*pignus*).

d) Kontrakty konsensuální (smluvní závazky z pouhého souhlasu)

Konsensuální kontrakty jsou ty, které vznikají pouhým souhlasem, pouhou dohodou o typické kauze, stačí zde samotným souhlas nebo-li konsensus. Do této podskupiny patří: koupě-prodej (smlouva trhová – *emptio venditio*), pacht a nájem (*locatio conductio rei*), smlouva o dílo (*locatio conductio operis*) a smlouva pracovní (*locatio conductio operarum*), ale také zde patří i smlouva společenská (*societas*) a smlouva příkazní (*mandatum*).

⁴⁸ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 185.

3. Obligace jakoby ze smlouvy (*obligationes quasi ex contractu*)
4. Obligace z bezprávného činu (z deliktu)

Do této kategorie spadají čtyři majetkové delikty a to: *furtum*, *damnum iniuria datum*, *rapina* a *iniuria*.⁴⁹

5. Obligace jakoby z deliktu (*obligationes quasi ex delicto* / *obligationes quasi ex maleficio*)⁵⁰

Ve 3. století n. l. byly závazky rozděleny do čtyř skupin podle svého obsahu (D. 19, 5, 5):

1. *Do ut des* (dávám, abys dal);
2. *Do ut facias* (dávám, abys něco vykonal);
3. *Facio ut des* (konám, abys mi něco dal);
4. *Facio ut facias* (konám, abys i ty pro mne něco vykonal).⁵¹

2.3.3 Zvláštní část obligací

„Společné těmto kontraktům jest, že tu jeden (nemusí to být nezbytně vlastník) odevzdává věc individuálně určenou druhému do detence⁵² za účelem bezplatného uschování (*depositum*) nebo bezplatného užívání (*commodatum*) nebo zastavení (*pignus*) s tím, že aby mu byla zase *in specie* vrácena.“⁵³

1. Zápůjčka (*mutuum*)⁵⁴

Mutuum je smlouva zřízená podle přísného práva (jednostranná obligace, povinnost je pouze na straně dlužníka⁵⁵), kde jedna smluvní strana odevzdává druhé určité množství věcí zastupitelného charakteru⁵⁶ (zvláště peněz, potravin, apod.) do vlastnictví k tomu, aby je druhá osoba mohla bezúplatně užívat, a ukládá mu závazek, po určitém čase zase vrátit stejné množství věcí téhož druhu a téže jakosti⁵⁷ (*tantundem eiusdem generis*).⁵⁸

⁴⁹ DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 134.

⁵⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. BECK, 1995, s. 213-220.

⁵¹ DAJEZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGECHAMPS DE BERIER, Franciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské: základy soukromého práva*. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 257.

⁵² Při *pignus* jde o tzv. odvozenou držbu (*possessio ad interdicta*), tj. detenci chráněnou výjimečně držebními interdikty (viz Sommer).

⁵³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 83.

⁵⁴ Různá literatura tuto smlouvu označuje různě. Např. L. Heyrovský jako zápůjčka, kdežto S. Balík jako půjčka.

⁵⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 176.

⁵⁶ (Viz Sommer) D. 12, 1, 2, 1. *Res quae pondere, numero, mensura consistunt*. Jedná se o věci, u kterých podle názoru obchodu nezáleží vůbec na individualitě, nýbrž které lze vrátit ve věcech téhož druhu (*in genere suo functionem recipiunt per solutionem*).

⁵⁷ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 186.

Nejdůležitější, avšak nikoli jediný příklad zápůjčky, je zápůjčka peněžitá. Ve své podstatě se jednalo o smlouvu bezúročnou, úroky mohly být smlouveny samostatnou stipulací (slibem). Aby došlo k zápůjčce, musí dojít k převodu vlastnictví (*res*), tak i ke konsenzu.⁵⁹ Předmětná smlouva musí obsahovat dva pojmové prvky:

a) Hmotný podklad neboli převod vlastnictví (*res*)

Jedná se o převod majetkové hodnoty ve prospěch vydlužitele⁶⁰. Platné poskytnutí zápůjčky záviselo na tom, že zapůjčitel⁶¹ propůjčil zastupitelné věci ve vlastnictví vydlužitele. Podmínkou platnosti zápůjčky bylo odevzdání zapůjčených věcí vydlužiteli a přechod vlastnictví. Tento převod se může uskutečnit také tzv. krátkou rukou (*traditione brevi manu*). Nestane-li se zapůjčitel vlastníkem odevzdané věci, *mutuum* nevznikne. Tento nedostatek se dá dodatečně odstranit (konvalidovat) a vznikne tak zápůjčka, když vydlužitel se stane vlastníkem zapůjčených věcí: vydrží je, smíchá cizí peníze s vlastními nebo spotřebuje je v dobré víře (*bona fide*).⁶² V daném případě žalobou na vrácení zápůjčky nedisponuje ten, kdo byl skutečným vlastníkem peněz, nýbrž zapůjčitel.⁶³ Není-li zapůjčitel způsobilý ke zcizení (jako *pupillus*⁶⁴), nevzniká tak rovněž platná smlouva o zápůjčce. Nabude-li v tomto případě vydlužitel později vlastnického práva k odevzdaným věcem, nestane se smlouva o zápůjčce dodatečně platnou, ale zapůjčitel bude mít právní nárok na navrácení věcí z důvodu bezdůvodného obohacení (*condictio sine causa*).⁶⁵

Novým způsobem, jak lze uskutečnit zápůjčku, je forma nepřímého majetkového poskytnutí. Bylo možné dát zápůjčku na jméno cizí s tím účinkem, že nárok ze závazku na vrácení částky příslušel přímo a výhradně tomu, jehož jménem byla dána zápůjčka (i bez jeho souhlasu). Tímto způsobem bylo možné přímé zastoupení při poskytování zápůjčky. Ke vzniku zápůjčky také dostačovala skutečnost, že zapůjčitel, který byl k tomu poukázán od vydlužitele, vyplatil zápůjčkovou sumu za něj osobě třetí, a bylo možné opatřit zápůjčku nepřímou také tím, že zapůjčitel odevzdal vydržitelovi věc k prodeji, aby podržel peníze, které by jinak utržil prodejem, jako zapůjčené.⁶⁶ Nakonec byla připuštěna také

⁵⁸ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 52.

⁵⁹ Tamtéž s. 53.

⁶⁰ Vydlužitel je starší označení pro dlužníka, ke kterému se navrácí NOZ.

⁶¹ Zapůjčitel je starší označení pro věřitele, kterému se navrácí NOZ.

⁶² Srov. D. 12, 1, 19, 1, Iul.

⁶³ Viz. D. 12,1, 13 pr.

⁶⁴ Digesta názvem *pupillus* označují sirotka nebo také nedospělého chlapce ve věku mezi 7 a 12 rokem života.

⁶⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 380.

⁶⁶ Viz Heyrovský: „Srov. neprávem tzv. *contractus mohatrae*, čímž se označuje jednání záležející v prodeji věci na úvěr a okamžitě koupi prodané věci zpět za hotové, ale ovšem za nižší obnos, než bylo prodáno. Srov. D. 12,

zápůjčka provedena tím způsobem, že se dovolilo dlužníkovi, aby částku, kterou byl dlužen z jiného důvodu, např. *ex causa mandati* nebo *emptionis*, podržel jako zapůjčenou.⁶⁷

b) Souhlasné prohlášení neboli úmluva o vrácení věci (*consensus*)

K hmotnému podkladu musí přistoupit i souhlasné prohlášení vůle stran, že příjemce věci obdržel k plnému užívání a je zavázán vrátit právě tolik věci téhož druhu.⁶⁸ Podstatný omyl činí zápůjčku neplatnou. Jmenovitě omyl v osobě (*error in persona*) nebo nedorozumění v kauze, např. když chce, ten kdo odevzdává pouze darovat, kdežto příjemce chce vydlužit. Strany musí být způsobilé k právnímu jednání a nemůže se stát, že zápůjčku poskytne *pupillus sine tutoris auctoritate*.⁶⁹ Nedojde-li pro určité nedostatky k platné zápůjčce, vznikne proti příjemci alespoň nárok na bezdůvodné obohacení (*condictio sine causa*).⁷⁰

Mnohdy zápůjčku předchází úmluva, kterou se jedna strana zavazuje vůči druhé, že zápůjčkou uzavřou. Tuto přípravnou smlouvu (*pactum de contrahendo*⁷¹), je nutno odlišovat od smlouvy hlavní (reálné smlouvy). Smlouva předchozí (přípravná) je nezávazná a má-li být závaznou a po právu žalovatelnou, musí být učiněna formou stipulace. Z této smlouvy je *promissor* (ten, kdo činí slib) zavázán náležitým způsobem k tomu, aby učinil kontrakt hlavní, tj. *mutuum*. Pomocí žaloby z předchozí smlouvy (*actio ex stipulatu incerti*) dosáhne oprávněný účinku (*facere*) a také, že zavázaný bude odsouzen k náhradě škody vzniklé nesplněním zápůjčky.⁷²

L. Heyrovský nazývá *mutuum* jako *negotium stricti iuris* (smlouvu přísně jednostrannou). Závazek, jenž vznikl z výpůjčky, nemůže obsahovat víc, než to, co bylo vydlužiteli poskytnuto. Zápůjčka nemá žádné vlastní žaloby. Neexistují žádné *actio mutui*.⁷³ Obligační nárok z této smlouvy má pouze zapůjčitel. Nárok, jenž vznikl zápůjčkou, směřuje k tomu, aby bylo vráceno stejné množství věcí stejného druhu a stejné jakosti, jaké byly předmětnou

1, 11, pr. Ulp. *Rogasti me, ut tibi pecuniam crederem: ego cum non haberem, lancem tibi dedi vel massam auri, ut eam venderes et nummis uteris. Si vendideris, puto mutuum pecuniam factam.* Požádal jsi mě, abych ti zapůjčil peníze. Když jsem ale žádné neměl, dal jsem tobě mísu nebo hroudu zlata, abys ji prodal a peníze utržené použil pro sebe. Jestliže věc prodáš, mám za to, že byla učiněna zápůjčka peněz.“

⁶⁷ Srov. D. 12, 1, 15. Ulp.

⁶⁸ Viz Heyrovský: „D. 44, 7, 3, 1 Paul. *Non satis autem est, dantis esse nummos et fieri accipientis, ut obligatio nascatur, sed etiam hoc animo dari et accipi, ut obligatio constituatur.* Na vznik závazku však nestačí, že peníze jsou dávajícího a stávají se příjemcovými, ale třeba i odevzdat a přijímat s úmyslem, aby vznikl závazek.“

⁶⁹ Úkon provedený *pupillum* (nedospělý chlapec ve věku mezi 7 a 12 rokem života) bez souhlasu tutora.

⁷⁰ Tzv. *condictio Iuventiana*. Srov. D. 12, 1, 32.

⁷¹ Smlouva o budoucím poskytnutí zápůjčky.

⁷² Srov. D. 45, 1, 68, Paul.

⁷³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 53-54.

smlouvou zapůjčeny, a nezavazuje k žádnému dalšímu plnění.⁷⁴ U peněžité zápůjčky nemá věřitel nikdy nárok na úroky z prodlení, ani úroky, které byly u zápůjčky smlouveny bezforemně (*pacto adiecto*) nelze požadovat. Pokud chce věřitel požadovat úroky, tak je lze sjednat zpravidla jen zvláštní stipulací. Obligaci úrokovou pak lze žalovat žalobou ze stipulace úrokové, jelikož úroky mají samostatnou povahu.⁷⁵ Existovaly však zvláštní případy zúročitelné zápůjčky, kde byly úroky založeny úrokovou obligací zvláštní stipulací (*pactum adiectum* je zde vyloučeno). Pravidelná úroková míra za dob principátu činila 12% (tzv. *usurae centesimae*), tj. jedno procento měsíčně. Za Justiniána byla tato sazba snížena na polovinu (tzv. *usurae semisses*).⁷⁶ Už Ulpinián ve své době rozlišoval dva druhy zápůjček, a to formou úvěrového příkazu a druhou formou byla tzv. dohodnutá zápůjčka.⁷⁷

Vydlužitel je povinen vrátit to, co mu bylo zapůjčeno *in genere* a nikoli *in specie*. Proto nemůže být vydlužitel osvobozen za nahodilou zkázu nebo ztrátu věcí, které zápůjčkou obdržel, jelikož věci genericky určené nezanikají. Na vydlužitele tím pádem přecházejí nebezpečí (*periculum*) oněch věcí okamžikem přechodu (přijetí zápůjčky). Může však být smlouveno, že nebezpečí má postihnout zapůjčitele. Zvláštním případem je *pecunia traiecticia* neboli *fenus nauticum*. Jedná se o zúročitelnou peněžitou zápůjčku, u které se poskytuje úmluva, že věřitel je oprávněn žádat vrácení zápůjčné částky jen tehdy, když se loď se zapůjčenými penězi nebo zbožím za ně pořízeným dostane po moři bezúhonně na určité místo. Zapůjčitel zde po dobu plavby (do určitého času) podstupuje nebezpečí zkázy nebo ztráty peněz samotných resp. zboží za ně zakoupených. Zaviněná nehoda vydlužitelem však nepostihuje věřitele. U tohoto druhu zápůjčky si mohou strany smluvit úrok bezforemně úmluvou vedlejší a věřitel si může po dobu, na kterou převzal na sebe nebezpečí, vymínit úrok nad zákonem stanovenou sazbu v libovolné výši. Těchto pravidel lze užít i na jiné případy, kdy zapůjčitel podstupuje nebezpečí, tak si může vyhradit vrácení zapůjčené částky jen pro případ, že nejistá událost nastane, např. když věřitel zapůjčí peníze rybářovi, aby si opatřil náčiní k rybolovu, tak si dávají vzájemný slib, že k navrácení peněz dojde pouze v případě, že se lov úspěšně uskuteční. Takový případ nazýváme jako *fenus quasi nauticum*.⁷⁸

⁷⁴ D. 2, 14, 17 pr. Paul.

Převzato z: *Digesta: Liber II. The Latin Library* [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest2.shtml>>.

⁷⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 381.

⁷⁶ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 54.

⁷⁷ Více podrobností včetně grafického zpracování naleznete v: BLAHO, Peter, HAUSMANINGER, Herbert. *Praktické štúdie z římského práva*. Bratislava: MANZ, 1993, s. 112.

⁷⁸ Můžeme zde hovořit o jakémsi (*kvazi*) námořním havarijním pojištění.

Časté jsou případy, že je se zápůjčkou spojována i stipulace v tom smyslu, že zapůjčitel vrácení předmětné sumy stipuluje předtím, než ji odevzdá nebo mezitím, co ji odevzdává nebo hned, popř. nějakou dobu poté. V těchto případech nevznikají dvě smlouvy (jedna reální, druhá verbální), nýbrž kontrakt jediný, a tím je stipulace.⁷⁹ Je-li však stipulace neplatná, má reálné odevzdání sumy zápůjčkové účinek jako samostatná *causa obligandi*.

Kromě Kluadiova zákona, který omezoval právní účinky zápůjčky peněžní a byl vydán především proti lichvářům, byl za dob císaře Vespasiana vydán také předpis *senatusconsultum Macedonianum*.⁸⁰ Návrh nařídil, aby ten, kdo zapůjčí-li peníze synovi v moci otcovské (*patria potestas*), nebyla mu udělena *actio*, ani po otcově smrti.⁸¹

2. Půjčka (*commodatum*)⁸²

Půjčka je smlouva, kde jedna strana (kommodant) odevzdává druhé straně (kommodatáři) věc do detence k bezplatnému užívání, určenou přímo nebo nepřímo a to po určitou dobu (smluvenou výslovně nebo vyplývající ze způsobu užití) a to se závazkem, že po užití bude věc vrácena nepoškozená.⁸³ Předmětem dané smlouvy mohou být zpravidla jen věci nezužitelné. U věcí zužitelných jen v tom případě, že po užívání jako takovém by mohly být vráceny *in specie* a ručí zároveň bezpodmínečně za neporušenost vrácené věci, tzn. nejen za *dolus* a *culpa*, ale i za *custodii* (nutno věc chránit před ukradením a poškozením).⁸⁴ *Commodatum* se neomezuje pouze na věci movité, ale lze si půjčit i věc nemovitou.

Z této smlouvy vyplývají stranám synallagmatické závazky:

a) Závazky vyplývající pro kommodatáře

Kommodatář je povinen věc po uplynutí smluvené doby nebo nebyla-li tato doba stanovena, tak poté, co užil věc k předmětnému účelu, vrátit kommodantovi *in specie* a neporušenou. S věcí půjčenou (hlavní) má kommodatář vrátit také věci vedlejší, které byly zároveň s ní půjčeny nebo přibyly později k ní. Dále je zavázán neužívat věci jiným způsobem, než způsobem ve smlouvě určeným a opatrovat je před ztrátou a poškozením; zneužije-li věci úmyslně, dopouští se krádeže (*furtum usus*)⁸⁵. Při tom všem musí se

⁷⁹ Srov. D. 45, 1, 126, 2, Paul.

⁸⁰ Jméno mu dal jakýsi Macedo, který pro své dluhy zavraždil svého otce.

⁸¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 379-383.

⁸² Různá literatura tento institut pojmenovává odlišně, např. L. Heyrovský nebo O. Sommer jako půjčka, kdežto S. Balík jako výpůjčka.

⁸³ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 186.

⁸⁴ Srov. D. 13, 6, 3, 6. Ulp.

⁸⁵ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 85.

chovat jen jako *diligentiam diligentis patris familias*⁸⁶, ale také jako *custodiam praestare*.⁸⁷ Výjimečně, pokud tak bylo smlouveno nebo byla-li věc půjčena ve prospěch kommodanta, tak bude kommodatář odpovídat pouze pro *dolus (a lata culpa)*. Kommodantovi náleží u všech výše zmíněných závazků proti kommodatářovi *actio commodati directa*.⁸⁸

b) Závazky vyplývající pro kommodanta

Kommodant je zavázán⁸⁹ po určitý čas ponechat věc k užívání kommodatářovi. Kromě toho je kommodant povinen také nahradit škodu kommodatářovi, kterou utrpěl jeho vinou (*dolo*), zvláště pro vadu na věci půjčené a náklady, které učinil kommodatář na zachování věci.⁹⁰ Na tyto nároky přísluší kommodatářovi jak právo retenční, tak může použít i obranu formou *in iudicio commodati directo*, ale také i *actio commodati contraria*.⁹¹

3. Výprosa (*precarium*)

Výprosa je smlouva, kde jedna strana poskytuje bezplatně druhé straně hmotnou věc movitou či nemovitou, popř. výkon věcného práva do odvolání, které může nastat kdykoliv dle vůle půjčitele.⁹² Rozdíl mezi výprosou (*precarium*) a půjčkou (*commodatum*) spočívá v tom, že ten, kdo půjčuje věc *precario* (půjčitel), se nezavazuje žádným způsobem vůči prekaristovi (výprosníkovi). Kdežto u půjčky je kommodant povinen ponechat kommodatářovi půjčenou věc po určitou (dohodnutou) dobu. Pro nárok na vrácení věci má půjčitel *interdictum de precario*⁹³, jimž se lze také domoci náhrady za škodu způsobenou na věci nebo její ztrátu. V takovém případě výprosník odpovídá pouze za *dolus* (úmysl). Výprosníkovi nepřisluší vzájemné nároky na náhradu škody, kterou by jemu věc způsobila, popř. vynaložených nákladů učiněných na věci. Teprve v nejnovějším právu je umožněno půjčiteli využití tzv. kontraktní žaloby (*actio praescriptis verbis*), která byla později vložena interpolacemi do pandektních úryvků.⁹⁴ „Výprosa se pokládala za zřízení práva národů“.⁹⁵

⁸⁶ Normálním měřítkem v té době bývala byla opatrnost rozumného a starostlivého otce rodiny.

⁸⁷ Odpovědnost věc střežit, ale myslí se tím i odpovědnost za nezaviněnou krádež.

⁸⁸ O. Sommer uvádí, že tato žaloba na vrácení půjčené věci měla jednak starší formuli, koncipovanou *in factum* (podle skutečnosti), a jednak mladší formuli *in ius* (podle práva), jež byla *bonae fidei*. V praetorském ediktu byly ponechány obě (Gai 4, 47).

⁸⁹ Srov. D. 13, 6, 17, 3. Paul.

⁹⁰ Srov. D. 13, 6, 18, 2 až 4. Gai.

⁹¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 384.

⁹² BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 186.

⁹³ Příkaz vydat věc danou do výprosy. Srov. D. 43, 26, 14. Paul.

⁹⁴ D. 43, 26, 19, 2, Iul.

⁹⁵ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 186.

O. Sommer nepovažuje výprosu za kontrakt, nýbrž to označuje jako poměr ryze faktické povahy, který je chráněný interdikt⁹⁶ a dodává, že se zde jedná o tzv. odvozenou držbu neboli *possessio ad interdicta*.⁹⁷

4. Úschova (*depositum*)⁹⁸

Depositum je v mnoha směrech podobné *commodatu*.⁹⁹ Smlouva o schování se uzavírá tehdy, když někdo (*depositor, deponent*, ukladatel, uschovatel) dává jinému (*depositarius, depositář, schovatel*) věc movitou do detence k bezplatnému uschování. Depositář nesměl věc uloženou užívat a na požádání musel vrátit neporušenou věc deponentovi. Vedle povinnosti nahradit škodu by se tím vystavil také nebezpečí žaloby z krádeže (*furtum usus*).¹⁰⁰ Zákon XII desek znal proti schovateli poenální žalobu na *duplum (actio in duplum)*¹⁰¹, která byla jakousi *actio ex delicto* z důvodu zpronevěry věci poskytnuté do úschovy. V době principátu mělo *depositum* již plně povahu obligace, ze které stranám vycházely synallagmatické závazky.¹⁰²

- a) Depositář je povinen na požádání věc vrátit neporušenou včetně příslušenství věci a všech přírůstků, které v průběhu přibyly. Výjimečně odpovídá depositář i za (*levis culpa* i za kustodii, a to v případě, že převzal tuto odpovědnost smlouvou nebo nabídnul se sám ke schování věci, aniž by byl k tomu vyzván. Pokud depositář nesplní své povinnosti, přísluší deponentovi proti němu *actio depositi directa*,¹⁰³ která má pro odsouzeného následek v podobě *infamie*.¹⁰⁴ Kompenzační námitka byla vyloučena. Existuje také tzv. *depositum miserabile*,¹⁰⁵ což je úschova převzatá v naléhavé tísní (např. při požáru, povodni), kde ručil depositář dvojnásobnou hodnotou schované věci.¹⁰⁶ V ediktu deponentovi proti depositáři náležela *actio in duplum*.

⁹⁶ Církevní tresty.

⁹⁷ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 86.

⁹⁸ Institut deposita lze přeložit různě, např. smlouva o úschově nebo také smlouva schovací.

⁹⁹ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: University Press, 1996, s. 205.

¹⁰⁰ Srov. Gai 3, 196.

¹⁰¹ BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Díl II., právo obligační a právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 81.

¹⁰² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 385.

¹⁰³ Žaloba deponenta vůči depositáři o navrácení uschované věci.

¹⁰⁴ *Infamie* je újma, která vznikla na základě právního předpisu. Např. když se někdo účastnil mancipačního jednání jako svědek a poté odmítl podat svědectví, mělo to pro následky v té podobě, že nemohl podstupovat žádné akty, které vyžadovaly svědky (včetně pořízení testamentu). Viz *Infamie. Leccos* [online]. 2009 [cit. 2014-04-10]. Dostupné na <<http://leccos.com/index.php/clanky/infamie>>.

¹⁰⁵ Poenální žalobu na duplum (dvojnásobek) u úschovy znal již zákon XII desek.

¹⁰⁶ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 187.

- b) Depositář měl také vůči deponentovi *acti odepositi contraria*, což byla žaloba, kterou mohl depositář požadovat případné náklady (*impensae*) a náhradu škody, která byla způsobena vinou deponenta, byť to bylo z nedbalosti (*culpa*). Depositáři příslušelo také právo retenční, byť jej nepřiznává právo Justiniánské. Kompenzace těchto nároků depositáři v době klasického práva se již nepřipouštěla *actio depositi directa*.¹⁰⁷

V úschovu lze dát i peníze s dodatkem, že depositář je deponentovi vrátí *in genere*, poněvadž zprvu úschova peněz byla pokládána za pouhou půjčku (*mutuum*). To znamená, že peníze mu poskytnuté do úschovy může volně užívat podle své libosti. Na depositáře přechází jednak vlastnictví uložených peněz a jednak nebezpečí zkázy. Stejná pravidla platí pro příjemce pravidelného peněžního deposita podle povolení danému jemu předem. V uvedených případech může být na depositáře použita *actio depositi directa*, ke které může přistoupit (jelikož je to *bonae fidei iudicium*) i úrok smluvený (*pacto adiecto*) či úrok z prodlení. Od zápůjčky (*mutuum*) se úschova nezapečetěných peněz (*depositum irregulare*) liší svou kauzou. Při úschově nezapečetěných peněz se totiž dávají zastupitelství věci předem a hlavně k úschově (v zájmu ukladatele), avšak při zápůjčce k užívání (v zájmu příjemce). U úschovy nezapečetěných peněz jsou vyloučeny *exceptiones* (námitky) *senatusconsulti Macedoniani* a *non numeratae pecuniae* i kompenzační námitky a odsouzeného uschovatele postihne tzv. *infamia*.¹⁰⁸

Sekvestrace (*sequester*) je zvláštním druhem depositáře. Jedná se o schovatele, ke kterému si dalo do úschovy věc více osob, aby žádná z nich nemohla nakládat s předmětnou věcí. Institut *sequestratia* se obvykle používal u věcí, o kterých se vedl právní spor, a proto se dávaly do úschovy (tzv. *res litigiosa*), avšak jen do té doby, dokud nebyl vyřešen soudní spor a poté byla věc opatrována sekvestrem předána vítězi sporu.¹⁰⁹ Jedná se o období notářské úschovy.¹¹⁰ Pokud sekvestor nechtěl věc vydat, mohl vítěz sporu využít *actio depositi sequestraria*, která mu po právu náležela. Sekvestrace není výlučně zaměřena pouze k úschově věci, nýbrž sekvestrovi mohou být uloženy i jiné povinnosti formou příkazu týkající se schované věci, díky čemuž se ze smlouvy o úschově stává smlouva příkazní (mandatorní), resp. smlouva námezdní.¹¹¹

¹⁰⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 385.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 386.

¹⁰⁹ Srov. D. 16, 3, 6.

¹¹⁰ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 85.

¹¹¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 386

2.3.4 Custodia

Custodie je skupinou právních norem o ručení za krádež věci někomu svěřenou. Obecně lze říci, že *custodia* je ručení za svěřenou věc a to i v těch případech, kdy byla věc ukradena bez ohledu na zavinění osoby opatřující věc.¹¹² Také zde spadalo ručení za poškození, zmenšení či zkažení věci, u které se to nestalo na základě její vlastní povahy věci, ale zásahem třetí osoby, popř. útokem zvířete. Klasické římské právo znalo i *fuga servi*. Jedná se o zvláštní případ ztráty věci a to útekem věci, což bylo chápáno taktéž jako krádež.¹¹³

Custodii lze v římském právu definovat jako případy, kdy jedna smluvní strana půjčí druhé smluvní straně určitou věc a druhá strana předmětnou věc vydá do vlastnictví osobě třetí, která se nachází v dobré víře. V těchto sporech stojí naproti sobě dvě osoby. První z nich poctivě nabyt (*bona fides*), avšak druhému byla způsobena škoda. Takové situace byly řešeny v neprospěch poctivého nabyvatele, tudíž ve prospěch původního vlastníka věci. Ten, kdo utrpěl škodu, byl dle římských právníků víc v právu, a proto bylo rozhodováno v jeho prospěch. Celá teorie týkající se *custodie* byla vytvořena na základě obrovského počtu rozhodnutí římských právníků. Seřazena od těch případů, kde nebylo sporu až po ty nejspornější případy. Případy právně nesporné byly zejména u *commodata*.¹¹⁴ Kommodatář je totiž ve smluvním poměru nositelem ztráty a utrpí-li škodu, je aktivně legitimován k žalobě z krádeže (*actio furti*) a nikoli vlastník věci. V jiných obligačních poměrech, jako je tomu např. u *deposita*, detentor věci není poživitelem dobrodiní, nýbrž je jím druhá strana, a to vlastník věci. Krádež věci u depositáře znamenala konec kontraktačního poměru. Z *custodie* byly vyloučeny věci, u nichž v podstatě krádež (*furtum*) nebyla možná, např. pozemky.¹¹⁵

¹¹² J. Vážný dodává, že: „texty jednáající o zodpovědnosti kustodientově za *furtum* nerozebírají otázku, zda bylo *furtum* dotyčným detentorem zaviněno či nikoli. Z toho vyplývá, že nelze vykládati takové texty ani ve smyslu zavinění detentorova, ani naopak ve smyslu opačném (jeho nezavinění), ale musíme usuzovat, že otázka zavinění je nerozhodná, že v obou případech ručí dotyčný detentor za krádež a že právnícké odůvodnění tohoto ručení je jeho ručení za *custodii*, ať již krádež on sám zavinil či nezavinil. Zajímavé bylo, že i kustodient, který krádež svěřené věci notoricky zavinil (např. oděv odevzdaný k vyčištění bezprávě půjčil třetí osobě, aniž pak byl oděv ukraden), ručil svému kontrahentovi za krádež a byl legitimován k *actio furti*, nikoli z důvodu svého zavinění, ale z důvodu své *custodie*.“

¹¹³ VÁŽNÝ, Jan. *Custodia v právu římském: Příspěvek k vývoji a úpadku soukromoprávního ručení za výsledek*. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1925, s. 2-3.

¹¹⁴ G. 3, 206. *Quae de fullone aut sarcinatore diximus, eadem transferemus et ad eum, cui rem commodauimus. nam ut illi mercedem capiendo custodiam praestant, ita hic quoque utendi commodum percipiendo similiter necesse habet custodiam praestare*. Totéž, co jsme řekli o valchářovi či krejčím, budeme aplikovat i na toho, komu jsme (nějakou) věc půjčili. Neboť tak jako oni přejímají odpovědnost za náhodný zánik věci přijetím úplaty, tak musí rovněž i tento (člověk) nést odpovědnost za náhodný zánik proto, že mu připadá prospěch z užívání (věci).

¹¹⁵ VÁŽNÝ, Jan. *Custodia v právu římském: Příspěvek k vývoji a úpadku soukromoprávního ručení za výsledek*. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1925, s. 1-4.

3. Obecný občanský zákoník

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, zkratka ABGB), ze dne 1. června 1811, který nabyt účinnosti 1. ledna 1812, upravoval závazky v díle druhém, oddělení druhém, kapitole sedmnácté a následující.

Tato rakouská právní úprava se uplatňovala i na našem území, neboť byly naše země součástí Rakouska – Uherska, k jehož rozpadu došlo až po první světové válce. Tento zákon byl převzat tzv. recepčním zákonem, tedy zákonem č. 11/1918 Sb., do právního řádu nově vzniklé republiky, tzn. do právního řádu samostatné Československé republiky. V průběhu jeho platnosti byl tento kodex pouze několikrát novelizován. Obecný občanský zákoník byl až za několik desetiletí po vzniku samostatné Československé republiky nahrazen zákonem č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.¹¹⁶

3.1 O zápůjčce (*mutuum*)

Historicky první písemné poznatky o zápůjčce lze najít již v Brikciho Právech městských z roku 1536 (kapitola dvanáctá)¹¹⁷ a také v Koldínových Právech městských z roku 1579.¹¹⁸ Avšak první kodifikovanou úpravou tohoto institutu byla úprava v ABGB, v oddíle druhém, kapitole dvacáté první, v § 983 a násl., a svým pojetím byla velmi blízká romanistickému pojetí. Ačkoliv se překlady rakouského občanského zákoníku někdy liší, dokázal tento kodex položit základy pro české soukromé právo.¹¹⁹

Definici zápůjčky nalezneme v ustanovení § 983, věta první: „Když se někomu věci zužitelné odevzdají, aby jimi sice po vůli vládl, ale aby povinen byl, po jistém čase právě tolik věcí téhož druhu a též dobroty vrátiti, stane se smlouva o zápůjčku.“¹²⁰ Volně nakládat se svými věcmi může vlastník a z toho vyplývá, že nabyvatel se má stát vlastníkem zapůjčených věcí.¹²¹

Slovy „aby jimi sice po vůli vládl“ má být vyjádřeno, že se věci poskytují k užívání a jedná se patrně o převod vlastnického práva. Slovy „téhož druhu“ neznámá, že by si strany

¹¹⁶ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. 4. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 67.

¹¹⁷ BRIKČÍ, z Licka. *Práva městská, upraveno J. a H. Jirečkovými*. Prah: Právnická jednota, 1180, s. 88.

¹¹⁸ KOLDÍN, Kristián Pavel. *Práva městská Království českého v krátkou summu uvedená*. Praha: Nigrin, 1579, s. IX.

¹¹⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1955.

¹²⁰ Překlad ABGB byl převzat z databáze Codexis Academia.

¹²¹ SEDLÁČEK, J. *Obligační právo*. 1. – 3. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 43.

nemohly vyhradit právo na to, aby byly vráceny věci jiného druhu, než druh, který byl smlouvou poskytnut. Protikladem jsou ustanovení §§ 990 a 991, kde není řečeno, že když se vrátí věc jiného druhu, že by se nejednalo o zápůjčku, ale pouze o neplatnou smlouvu. Z toho teorie dovozuje, že o zápůjčku v pravém slova smyslu se bude jednat pouze v případech, kdy se poskytnou k užívání věci zastupitelné s tím, že má být vrácen stejný druh (*idem genus*), ale také věci, které jsou nositeli určité hodnoty vyjádřené penězi. Slovy „tolik věcí“ neznámá, že by si zapůjčitel nemohl vynahradiť navrácení většího množství, než které bylo zapůjčeno. Tento přebytek lze pak vnímat jako pomyslný plat (úrok) za poskytnuté užívání věcí. Obdobné je to se slovy „též dobroty“. Opět to nevyklučuje, aby bylo zapůjčitelu vráceno zboží lepší jakosti, pokud si to strany domluvily.¹²² K vymáhání zápůjčky, byť i v případech, že by věc byla zničena, slouží zapůjčitelu žaloba ze zápůjčky, tzv. *condictio ex mutuo*.¹²³

Zákon rozeznává dva druhy zápůjček a to:

a) Zápůjčku peněžitou

Pro tento typ zápůjčky je typické, že se zapůjčitelu navrácí peněžitá hodnota. Hodnota předmětné půjčky může být buď přímo v penězích, nebo i v dluhopisech (viz § 958). Pod pojmem veřejné dluhopisy si lze představit cenné papíry, které mají buď cenu burzovní, nebo tržní a mohou být zpeněženy. Spadají zde jak cenné papíry vydané státem, tak i veřejnými korporacemi (např. akcie). Peněžní zápůjčku nelze poskytnout v jiné měně, než ve výši uvedené, jinak by došlo k neplatnosti zápůjčky dle § 991. Zapůjčitel by poté měl nárok pouze na vrácení půjčených věcí, a pokud by to nebylo možné, tak na náhradu škody, kterou by musel prokázat.

b) Zápůjčku nepeněžitou

Jedná se o zapůjčení jiných zastupitelných věcí, než jsou peníze. Kdyby došlo k výměně peněz za určitý předmět, tak by se již nejednalo o zápůjčku, ale např. o smlouvu směnnou či trhovou.

Kromě tohoto dělení zná zákon také zápůjčku úplatnou a bezúplatnou (§ 984). Zápůjčka mezi manžely měla mít formu notářského zápisu.

Zápůjčka vzniká smlouvou, při které se poskytuje určité množství zastupitelných věcí do užívání na určitý čas a smlouva je perfektní až poskytnutím hodnoty. Hodnotu lze poskytnout přímo, tj. odevzdáním věci do vlastnictví a to ve všech uznávaných formách (§ 426 a násl.), např. i *traditione brevi manu*. Pokud nedojde k přechodu vlastnického práva, stane se zápůjčka neplatnou. Věc lze dále poskytnout i nepřímou, a to třemi způsoby. Pokud někdo třetí

¹²² KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo obligační*. Praha: Všeherd, 1936, s. 185 a násl.

¹²³ ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt*. I.-III. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 182.

poskytne věc za zapůjčitele nebo pokud zapůjčitel odevzdá věc s tím, že má být zapůjčen pouze výtěžek, popř. to, co někdo dluží z jiného důvodu, se mu ponechá jako zápůjčka.

Zákon ze dne 18. listopadu 1919 č. 620 Sb. z. a n., zrušil tzv. patent o dlužích, který znemožňoval poskytovat zápůjčky vojákům a poddůstojníkům, neboť byly ztíženy pod sankcí neplatnosti. Předpisy upravující obchod s cizozemskými platidly obsahovaly zákazy, kde nelze uzavřít zápůjčku.

V důsledku uzavření zápůjčky se vypůjčitel zavazuje zapůjčiteli splatit dluhovou jistinu a to v určitém čase, nebo není-li stanoveno, kdy má vrátit předmětnou věc, tak na požádání po uplynutí přiměřené lhůty.

1. Povinnosti stran při uzavření peněžité zápůjčky:

a) Peněžité zápůjčky, které je nutno splatit v tuzemsku (§ 905)

U tohoto typu zápůjčky musíme rozlišit další dvě situace. První situací je ta, kdy o splacení zápůjčky nebylo nic ujednáno. Vypůjčitel dluží tuzemské peníze, tzn. československé státovky nebo mince. Lze zápůjčku provést v penězích měny tuzemské, ve starších měnách (určí se podle zákonných tarifů), v penězích, které nejsou měnou (určí se dle kurzovní hodnoty) nebo v cenných papírech. Druhou situací jsou případy, kdy o splacení zápůjčky byla úmluva, tzn. zápůjčku lze splatit danými penězi, v určitém množství a v požadovaný čas. Stalo-li se, že dlužné peníze nešly opatřit, popř. jen s velkými obtížemi, muselo se zaplatit kurzovní hodnotou tuzemské měny.¹²⁴

b) Peněžité zápůjčky, které je nutno splatit v cizozemsku

Užijí se zde analogicky pravidla platná pro zápůjčky v tuzemsku, pokud se bude vést spor o takové pohledávce v tuzemsku.

2. Povinnosti stran při uzavření nepeněžité zápůjčky (§ 992):

Vypůjčitelu vzniká povinnost u nepeněžité zápůjčky vrátit vždy stejné věci stejného druhu (*tantundem eiusdem generis*) a dále má vypůjčitel povinnost poskytnout plat (úrok) za možnost užívání jistiny. Ovšem, pokud plat nebyl sjednán, má se za to, že se jedná o zápůjčku bezplatnou. O úrocích platí, že se splácejí ve stejné měně jako jistina, ale nemusí tomu tam vždy být. Úroky mohou být sjednány ve formě vrácení věci lepší jakosti nebo vrácení většího množství (§ 993). Nebyla vyloučena ani úmluva o placení úroků z úroků (tzv. anatocismus¹²⁵). Pokud jeho výše nebyla smluvena, platilo obecné

¹²⁴ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo obligační*. Praha: Všehrad, 1936, s. 186 a násl.

¹²⁵ Anatocismus byl zakázán již od dob římského práva včetně českého práva, avšak obecný zákoník občanský to dokázal prolomit pouze v zákonem výslovně zmíněných případech. NOZ ho taktéž připouští v § 1806 a § 1932.

pravidlo, že sazba činní 5%.¹²⁶ Co se týče splácení úroků, tak ty mohou být oproti jistině pozastaveny nebo mohou být placeny zároveň s jistinou, dle předem stanovené dohody. Nebylo-li ovšem nic domluveno, slušelo se platit úroky společně s kapitálem.

Pro zapůjčitele neplyne v zásadě žádný závazek, vyjma závazku na náhradu škody, pokud byla škoda způsobena jeho vinou, např. zapůjčil vadnou věc. Pro prokázání samotného vzniku zápůjčky složil tzv. dlužný úpis (písemné doznání). Ustanovení § 1001 stanoví podmínky, kdy dlužný úpis lze považovat za úplný důkaz. Starší právo znalo i tzv. námitku nevyplacených peněz (*exceptio non numeratae pecuniae*), které však obecný zákoník občanský neznal.¹²⁷

3.2 O půjčce (*commodatum*)

Definici půjčky nalezneme v § 971: „Odevzdá-li se někomu věc nezužitelná jenom k užívání bezúplatnému na určitý čas, stane se smlouva o půjčku. Smlouva, v níž kdo komu slíbí, že mu věc nějakou půjčí, neodevzdav mu jí, zavazuje sice, ale není smlouvou o půjčce.“ Jedna strana se nazývá kommodant a druhá kommodatář.¹²⁸ Půjčka je tedy smlouvou oboustranně zavazující, ale není smlouvou úplatnou.¹²⁹

Je-li půjčená věc využívána jiným než obvyklým způsobem, stále se jedná o smlouvu o půjčce a nedochází k detenci. Když se v definici hovoří o „nezužitelné věci“ neznamená to, že by věci spotřebitelné nemohly být předmětem smlouvy o půjčce. Mohou být, ale pouze v případech, kdy po užívání lze danou věc vrátit ve stejné podobě (*in specie*). Předmětem dále mohou být jak věci movité, tak i nemovité. Pod půjčku lze subsumovat i bezplatné povolení výkonu práva. K neplatnosti smlouvy by mohlo dojít v případech, kdy věc bude užívána ve sporu s předpisy o vyloučení věci z právního obchodu.

Kauzou smlouvy, resp. jejím důvodem je povolení užívání, které může mít podobu práva užívacího, tj. užívat cizí věc (*uti*) nebo také práva požívacího, tj. těžit z ní plody (*frui*). Pokud by u této smlouvy nebyl stanoven čas, jednalo by se o výprosu (*precarium*). Kdyby však byl za užívání věci smluven plat, byla by tu už smlouva nájemní nebo jiná (např. námezdní).

Sjednáním dohody o půjčení bezplatného užívání věci vzniká půjčka, která je však perfektní, až tehdy, kdy dojde k samotnému odevzdání smluvené věci. *Pactum de commodando* dle ustanovení § 936 je smlouva, kterou někdo dopředu slibuje poskytnutí věci k bezplatnému užívání. Pro smlouvu o půjčce není žádná zákonem předepsaná forma.

¹²⁶ Stanoveno podle § 2 zákona z roku 1868, resp. ze dne 15. května 1885 č. 77 ř. z.

¹²⁷ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo obligační*. Praha: Všehrad, 1936, s. 189 a násl.

¹²⁸ ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt. I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 189.

¹²⁹ SEDLÁČEK, J. *Obligační právo*. 1. – 3. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 39.

Smluvní strana, která půjčuje věc, dokonce nemusí být ani vlastníkem věci. Za použití analogie zákonného ustanovení § 1109 lze říci, že smlouva bude platná i v případech, kdy se komodatář mýlil ohledně vlastnictví, které je sporné. Nebudou-li mít strany potřebnou způsobilost k uzavření právního úkonu, smlouva bude neplatná a nevzniknou práva a povinnosti stanovené v § 972.

Z uzavření smlouvy plynou stranám i určité závazky:

a) Povinnosti vyplývající pro vypůjčitele

Vypůjčitel má celkem čtyři povinnosti, z nich tři jsou stěžejní. První z nich je požadavek, aby věci užíval opatrně, resp. neužíval jinak, než způsobem smluveným. Nemají-li strany nic smluveno, užívá se věc způsobem vyplývajícím z její povahy. Vzniknou-li pochyby o užívání věci, je nutno přihlídnout k § 915. U věcí plodonosných je povoleno při pochybách pouhé *uti*, nikoli *frui*. Druhou povinností je opatrovat věc (trvalého charakteru), resp. řádně udržovat věc na své náklady. Dojde-li k situaci, kdy na zachování věci je nutno využít neobyčejně velké náklady, je povinen vypůjčitel oznámit tuto skutečnost půjčiteli a vydat mu věc, aby náklad mohl provést sám. Kdyby se půjčitel bránil a nemohl by věc převzít a náklad učinit, je povinen obstarat zálohu dle § 981. Třetí povinností je vrátit půjčenou věc, jakmile uplyne doba, na niž byla půjčena a to včetně veškerého příslušenství i příbytku a také i s výtěžkem (plnění jednorázové). Samotná doba půjčky může být určena přímo (přesně nebo přibližně) či nepřímo (na základě účelu, ke kterému se věc užívá), jak vyplývá z ustanovení § 973. Vypůjčitel nemá povinnost věc vrátit dřív, než uplyne smluvená doba, ani v případě, že by ji půjčitel nevyhnutelně potřeboval (§ 976). Výjimkou jsou situace, kdy by věc užíval způsobem odporujícím úmluvě nebo věc v užívání přenechal jiné osobě (§ 978). Poslední (čtvrtou) povinností vypůjčitele je náhrada škody, kterou půjčiteli způsobil úmyslným jednáním při užívání, opatrování a vrácení věci. Vypůjčitel může být odpovědný i za škodu nahodilou a to v případech, kdy věc užívá v rozporu s úmluvou nebo dá věc do úschovy třetí osobě nebo je v prodlení. Za obyčejné opotřebení věci není vypůjčitel odpovědný. Jestliže dojde ke ztrátě věci a vypůjčitel by zaplatil peněžitou náhradu a poté by se věc našla, může půjčitel věc nechat vypůjčiteli nebo požadovat po něm navrácení věci výměnou za vrácení peněžitě náhrady (§ 980).

b) Povinnosti vyplývající pro půjčitele

Půjčitel má vůči vypůjčiteli dvě primární povinnosti a jednu sekundární. První z nich je povinnost věc dát do užívání, tedy do detence po stanovenou dobu a nerušit jej při tomto výkonu (plnění jednorázové; § 972). Výjimkou je situace uvedená v ustanovení

§ 978. Druhou povinností je poskytnutí řádného užívání po stanovenou dobu (plnění trvalé), resp. náhrada vzniklé škody vypůjčitel, která byla způsobena zaviněním půjčitele, ať už půjčil věc nebezpečnou úmyslně (*dolus*) či nedbalostně (*culopsa*) nebo půjčil věc neschopnou k užívání. Poslední povinností je náhrada tzv. kromobyčejného nákladu udržovacího, který vypůjčitel učinil místo půjčitele (§ 981; hovoří o vypůjčitel, jako o poctivém držiteli). Ovšem půjčitel nemusí hradit mimořádné náklady spojené s užíváním. Vypůjčitel může žádat dle obecných pravidel (§ 331, 1037, 1040) náhradu užitečných nákladů a nákladů sloužících k okrase.¹³⁰

Právní poměr založený půjčkou zaniká uplynutím sjednané doby. Může ale také zaniknout i jinými způsoby, např. odstoupením půjčitele (§ 978) nebo předčasným vrácením (§ 977) nebo taktéž smrtí vypůjčitele. Nároky vzniklé na základě náhrady škody zanikají do třiceti dnů po navrácení věci, pokud nebyly ohlášeny protistraně (§ 982).¹³¹

3.3 O výprose (*precarium*)

Moderní právo nezná přímo institut římského *precaria*, ale umí s ním pracovat a umí jej i definovat v ustanovení § 974: „Nebylo-li ustanoveno, ani jak dlouho se má věci užívati, ani k čemu, tedy tu není pravé smlouvy, nébrž jen výprosa (*precarium*), kteráž nikoho nezavazuje, a půjčující může věci půjčené dle vůle nazpět žádati.“ O výprosu se jedná v případech, jak z definice plyne, kdy ani doba, ani účel nejsou určeny.¹³²

Výprosa taktéž patří mezi reálné smlouvy a liší se od půjčky tím, že půjčitel (*koncedent*) neurčuje žádnou dobu, po kterou má výprosa trvat, a užívání je povoleno až do samotného odvolání. Ze zákonné dikce § 975 lze dovodit, že žaloba pro půjčku i výprosu je obsahově totožná a jedná se o stejný druh žaloby (tzv. *genus actionum*). Díky tomu se na výprosu dají aplikovat všechna ustanovení zabývající se půjčkou, vyjma §§ 978-982. Rozdíl je de facto jen v tom, že *koncedent* má vůči prekaristovi *possessorní* žalobu, tj. žalobu směřující k ochraně držby jako pokojného stavu. Oproti tomu jiní autoři (Schey) tvrdí, že *koncedent* požadující navrácení věci, nemůže použít vedle žaloby vlastnické či *possessorní* (§§ 345, 346) i žalobu z kontraktu, ale pouze z *kondikce*.¹³³ Pokud byl při uzavření smlouvy úmysl zřídit užívací právo, tak už se jedná o *commodatum* a nikoli *precarium*, bez ohledu na to, zda byla doba

¹³⁰ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému Obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl IV. Praha: Právnícké nakladatelství a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 499-504.

¹³¹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo obligační*. Praha: Všeherd, 1936, s. 191-196.

¹³² SEDLÁČEK, J. *Obligační právo*. 1. – 3. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 42.

¹³³ *Kondikcí* se rozumí žaloba pro bezdůvodné obohacení.

užívání přímo či nepřímo určena. Zde náleží osobě, jež věc poskytnula k užívání, žaloba *possessorní*.

Lze se setkat s tvrzením, že výprosa není tzv. pravou smlouvou. Tento výrok vyplývá situace, že půjčitel není ničím vázán a plnění je závislé pouze na jeho vlastní vůli. Výklad je založen historickými důvody.¹³⁴

3.4 O schování (*depositum*)

Smlouvu o úschově nalezneme v rozsahu ustanovení §§ 957 – 970c. Definice *deposita* se nalézá hned v prvním ustanovení, tj. v § 957: „Když kdo k sobě vezme věc cizí, aby ji opatroval, stane se smlouva o schování. Slíbí-li však kdo, že věc cizí, posud neodevzdanou vezme v opatrování, a přijme-li druhý ten slib, vzejde sice slibujícímu závazek, to splnit, ale není to ještě smlouva o schování.“ Odevzdatel neboli ukladatel se nazývá deponent a příjemce neboli schovatel depositář.¹³⁵

Z definice vyplývá, že kauza smlouvy je vystavěna na opatření věci zahrnující v sobě i *custodii*. Schovatel přijímá věc do detence, aby o ní pečoval před ztrátou, zkázou či zničením (§§ 957, 958). Smlouva o úschově nevzniká v případech, kdy jsou meze kustodie porušeny, resp. na které kustodie nedosahuje (např. ustanovení hlídače) nebo když depositáři bude umožněno užívání věci (stane se z ní půjčka nebo zápůjčka). Této smlouvě mohou konkurovat i jiné smlouvy, např. smlouva o kontokorentu či komisionářská smlouva. Bude-li za úschovu předmětné věci smlouven plat, nejedná se již o schovací smlouvu, nýbrž smlouvu nájemní. Z čehož vyplývá, že smlouva schovací je vždy bezplatná, avšak může být za úschovu poskytnuta i odměna, jak je stanoveno v § 969, ale nikoli plat.

Kustodie je možná jen v případech, kdy se jedná o věci hmotné (jak movité, tak i nemovité; § 960), jakožto ochrana před fyzickým nebezpečím věci. Z ustanovení § 960 lze vyvodit, že pokud někomu bude svěřena do úschovy nemovitost, tak už zde nebude úschova, ale smlouva služební, o dílo nebo zmocňovací, jelikož dané akty budou přesahovat meze kustodie. V úvodní definici se hovoří o věci cizí. To znamená, že uschovatel nemůže přijmout do detence věc, která je jeho vlastní, i přesto, že on sám o vlastnictví nevěděl.

Smlouva o úschově je sjednávána na základě dohody stran, a jelikož se jedná o smlouvu reálnou, tak perfektní se stává až okamžikem odevzdání věci. Ze způsobů odevzdání jmenovaných v § 426 a násl. se nehodí případ dle § 427 (odevzdáním listinami) a situace dle

¹³⁴ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo obligační*. Praha: Všeherd, 1936, s. 196-197.

¹³⁵ ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt. I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 190.
SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. 1. – 3. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 31.

§ 429 (odesláním věci). O způsobilosti platí stejná pravidla jako u půjčky. Nedojde-li k odevzdání věci při sjednání dohody, bude se jednat o *pactum de depodendo* (§ 936 a § 957). Z této předběžné smlouvy mohou vzniknout nároky budoucímu schovateli, ale nebude se jednat o nárok na odevzdání věci, ale o nárok na náhradu škody (§ 962).

Závazky stran vyplývající z uschovací smlouvy:

a) Závazky pro schovatele

První z povinností schovatele je povinnost svěřenou věc pečlivě opatrovat (§ 961). Pečlivé opatrování znamená s obyčejnou péčí (§ 1297). Pokud schovatel provozuje úschovu jako své řemeslo, pak má odpovědnost vyšší dle § 1299. K zanedbání povinné péče nedojde, pokud se věc svěřená s věcí schovatelovou dostanou do nebezpečí a schovatel obětuje věc svěřenou, aby zachránil věc vlastní (§ 964). Věc svěřenou schovatel nesmí užívat, pokud k tomu nemá zvláštní povolení. Schovatel věc uschovává sám a nikoli třetí osoba, k tomu může dojít jen za situace zvláštního zřetele vhodné (§ 965). Druhou povinností je vrátit svěřenou věc. Buď po uplynutí sjednaného času, nebo není-li smlouven, tak na požádání, popř. i dřív dle libosti. O místě splnění zákon mlčí., ale lze jej dle teorie pokládat za dluh výběrný. Poslední povinností schovatele je náhrada škody, kterou způsobil ukladatel svým zaviněným jednáním při opatření či vrácení věci. Schovatel, který zanedbal povinnou péči, odpovídá i za škodu způsobenou odcizením. Taktéž bude schovatel odpovědnou za škodu (i nahodilou), pokud věc bez povolení užíval nebo ji jinému svěřil, popř. pokud je v prodlení s vrácením věci. Schovatel vydává tzv. schovací list, který slouží k pojištění nároku na vrácení. Dojde-li k pochybnostem, má tato listina povahu listiny průvodní (důkazní), tudíž není závislá na platnosti smlouvy.

b) Závazky pro ukladatele

Ukladatelovým hlavním závazkem je náhrada škody, kterou utrpěl schovatel uložením věci díky vině ukladatele. Také je povinen nahradit újmu v případě, že způsobí škodu na základě žádosti na předčasné vrácení věci (§ 962). Další povinností ukladatele je náhrada nákladů, které byly učiněny schovatelem (především náklady zřizovací). Mimo to musí uhradit i náklady nutné k zachování věci (§ 967). Jestliže však dojde k situaci, kdy schovatel obětoval věc vlastní, aby zachránil věc svěřenou, bude ukladatel povinen uhradit jen přiměřenou náhradu (§ 967, věta první). V případě sporu, výši náhrady určí soudce. Poslední povinností ukladatele je zaplacení smluveného platu, který může být smlouven také mlčky. Myslí se zde plat přiměřený (§ 1152).

Při uplatnění žaloby na vrácení schované věci nemá schovatel retenční právo k zajištění svých pohledávek, ani nemůže namítat vzájemné pohledávky (§ 1440). Schovatel může odepřít vydání věci pouze v případě, pokud mu nebude vydána stvrzenka nebo vydaný depositní list. Smlouva o úschově zaniká buď uplynutím sjednaného času, nebo odstoupením jedné ze smluvních stran (§§ 961 – 963). Smlouva dále může zaniknout i obecnými důvody pro zánik. Pokud nedojde k ohlášení nároků do 30 dnů po odevzdání věci, tak zanikají (§ 967). Uloží-li strany vedoucí spor věc u sekvestra, taktéž se jedná o smlouvu schovací (§ 968); nepřekračuje-li meze kustodie. Dá-li do úschovy předmětnou věc sekvestrovi soud, nejedná se o smlouvu schovací.

U úschovy nepravidelné (*depositum irregulare*) se jedná o závazek, kdy schovatel má vrátit věc v té stejné podobě (*in specie*). Do této úschovy se řadí zejména depositum sumy a kolektivní depositum. Na základě výkladu § 959 je sporné pokládat za smlouvu o úschově tu smlouvu, kde se odevzdávají do opatrování věci zastupitelného charakteru s tím, že příjemci se povoluje užití věci a že veškeré množství nebude podléhat kustodii. Takový typ smlouvy spíše charakterově připomíná zápůjčku a nikoli smlouvu o úschově. Jedná se o případy, kdy jedna strana (zejména banky a bankéři) provozuje svou živnost a přijímá do úschovy věci stejného druhu (peníze). Na tento druh smlouvy se nehodí aplikovat ustanovení o zápůjčce, ale ustanovení o smlouvě schovací s určitými výjimkami (to platí i v případě, kdy bylo sjednáno placení úroků). Z historických důvodů vyplývá, že tehdejší občanský zákoník v § 959 chtěl *depositum irregulare* odmítnout. Na druhou stranu, smlouvy výše zmiňované, se spíše pokládají za úschovu (byť nepravidelnou) a nikoli za smlouvu o zápůjčce.¹³⁶

¹³⁶ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo obligační*. Praha: Všechno, 1936, s. 197-202.

4. Občanský zákoník z roku 1950

Právo závazkové bylo v zákoně č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, upraveno v části čtvrté. Výpůjčka byla upravena v hlavě dvacáté první, v §§ 410 až 418. Půjčka byla v hlavě dvacáté druhé, v §§ 419 až 421 a smlouva o úschově v hlavě dvacáté třetí, v §§ 422 až 433.

Největší přínos tohoto kodexu lze spatřovat především v tom, že se jím podařilo sjednotit občanskoprávní úpravu na našem území a odstranit tak dlouhotrvající právní dualismus v Československém státě. Z občanského zákoníku byla vyňata úprava mnoha soukromoprávních oborů, zejména manželských, rodinných, pracovních, jakož i hospodářských vztahů, které byly nově upraveny v samostatných zákonech.¹³⁷

Zákoník nabyl účinnosti ke dni 1. ledna 1951 a v platnosti se udržel pouhých třináct let, tj. do 31. března 1964, kdy byl nahrazen novou právní úpravou, která se ve znění mnoha novel aplikovala na našem území až do konce roku 2013.

4.1 Půjčka (*mutuum*)

Střední občanský zákoník v podstatě setrval u původního pojetí, které podstatně zjednodušil (na pouhé tři ustanovení), což vedlo k více nejasnostem a sporům.¹³⁸ Také změnil terminologii původní zápůjčky (*mutuum*) na nově nazývaný institut půjčky. Tato změna byla v důvodové zprávě ospravedlněna větší blízkostí lidovému chápání nového zákona.¹³⁹

Definici nalezneme v ustanovení § 419: „Smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po čase věci stejného druhu.“

Tento soukromoprávní kodex již užívá pro pojmenování stran pojmů věřitel (ten, kdo věc půjčuje) a dlužník (ten, komu je věc půjčena) a nikoli pojmů zapůjčitel a vypůjčitel. Strany si půjčují věc určenou podle druhu na určitý čas, není-li tento čas sjednán, pak platí, že dlužník je povinen věřiteli věc vrátit bez zbytečného odkladu, jakmile o to bude požádán (§ 420). U věřitele se presumuje, že disponuje určitým panstvím nad věcí, tudíž že je vlastníkem půjčené věci, jelikož pouze vlastník může volně disponovat s danou věcí. Půjčka vzniká smlouvou, při které se poskytuje určité množství zastupitelných věcí do užívání na určitý čas a smlouva je

¹³⁷ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 68.

¹³⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1955.

¹³⁹ *Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1956, s. 286.

perfektní až poskytnutím hodnoty. Při převodu věci se má za to, že přechází vlastnické právo z věřitele na dlužníka, a proto např. půjčené věci, ke kterým má již vlastnictví dlužník, jsou pro věřitele věci cizí, a kdyby se jich chtěl domáhat násilnou formou, tak by se jednalo o krádež (*furtum*). Dále je v definici obsaženo spojení „věci určené podle druhu“, které neznamená, že by si strany nemohly vyhradit právo na to, aby byly vráceny věci jiného druhu, než druh, který byl smlouvou poskytnut. V zákoně úplně chybí ustanovení, které by hovořilo o situacích, kdy bude vrácena věc jiného druhu. Analogicky za použití ustanovení z obecného občanského zákoníku lze dovodit, že taková smlouva by byla neplatná.

Poslední ustanovení obsažené v zákoně u půjčky se týká úroků (§ 421). Sjednané úroky nesmí převyšovat úroky, které byly placeny z vkladů ústavy lidového peněžnictví (§ 421 odst. 1). Při nepeněžité půjčce, lze sjednat jako úroky plnění většího množství nebo věci lepší jakosti, ale téhož druhu (*in genere*; § 421 odst. 2).

4.2 Výpůjčka (*commodatum*)

V době, kdy byl střední občanský zákoník přijat, docházelo k mnoha ideologickým změnám a i přes tyto překážky si tento institut udrželo své místo v zákoně. Zákoné ustanovení § 410 definuje výpůjčku zcela shodně jako obecný občanský zákoník z roku 1811 a to slovy: „Smlouvou o výpůjčce přenechává půjčitel věc vypůjčitelu k bezplatnému dočasnému užívání.“¹⁴⁰

Výpůjčka je oboustranně zavazující smlouva, kdy jedna strana se nazývá půjčitel (ten, kdo přenechává věc) a druhou stranou je vypůjčitel (ten, komu věc byla přenechána). Tato smlouva je perfektní až ve chvíli, kdy je smluvená věc předána. Nejedná se o smlouvu úplatnou, jinak bychom mohli hovořit o smlouvě nájemní. Vypůjčitel je oprávněn věc užívat buď způsobem sjednaným ve smlouvě, nebo, chybí-li, způsobem přiměřeným povaze a určení vypůjčené věci (§ 411). Zákon se nijak nevyjadřuje k tomu, zdali se má jednat o věci spotřebitelné či nikoli, ale z logiky věci musíme usoudit, že nelze půjčit věc, která je zužitelná, a po určité době ji požadovat ve stejném stavu nazpět. Vypůjčitelu je dovoleno věc jak užívat (*uti*), tak i požívat, resp. brát z ní plody (*frui*). Dále má povinnost vrátit věc ve smluvený čas. Není-li žáden čas smluven, je povinen věc navrátit co nejdříve po splnění svého účelu (§ 412 odst. 1).

¹⁴⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1974.

Pokud by u této smlouvy nebyla stanovena doba, po kterou se má věc užívat, ani účel, ke kterému se jí má užívat, jednalo by se o výprosu (*precarium*) a půjčitel by mohl žádat navrácení věci kdykoliv (§ 412 odst. 2).

V určitých situacích má vypůjčitel právo na to, aby vrátil věc předčasně, ale pouze tehdy, když to nebude mít nepříznivé následky pro půjčitele (§ 413). Kdežto na druhou stranu půjčitel má právo požadovat kdykoliv navrácení věci zpět, pokud vypůjčitel věc užívá neoprávněným způsobem (§ 414).

Ze zákona vyplývá, že institut *pactum de commodando* není střednímu občanskému zákoníku vůbec znám, na rozdíl od jeho předchůdce, kde obecný občanský zákoník tento institut zakotvoval přímo v ustanovení § 936. Pro půjčku jako takovou zákon nepředepisuje žádnou formou a je pouze na vůli stran, jakým způsobem bude smlouva uzavřena.

Z uzavření smlouvy plynou stranám závazky:

a) Povinnosti půjčitele

U půjčitele nalezneme dvě povinnosti. Prvou z nich je povinnost vypůjčiteli věc ponechat k bezplatnému a dočasnému užívání a nerušit jej při tomto výkonu (§ 410); výjimka je stanovena v § 414, kdy lze věc požadovat ihned pro nevhodné užívání věci vypůjčitelem. Druhou z nich je náhrada škody, kterou způsobil svým zaviněným chováním půjčitel a to tím, že zatajil její skryté vady (§ 416).

b) Povinnosti vypůjčitele

Jedním z postulátů je požadavek, aby vypůjčitel věc užíval smluveným, popř. řádným způsobem a ne jinak (§ 411). Mezi základní povinnosti patří především vrácení půjčené věci po uplynutí sjednaného času a to včetně příslušenství, popř. výtěžků (§ 412). Vypůjčitel má právo domáhat se náhrady škody, která mu byla způsobena tím, že půjčitel věc řádně neudržovat a zatajil její skryté vady (§ 416). Poslední povinností vypůjčitele je náhrada škody, kterou půjčiteli způsobil svým úmyslným jednáním a tím je poškození, zničení nebo ztráta věci. Této odpovědnosti se může zprostit jedině, kdyby nahodilá škoda stihla věc i jinak (§ 415).

Vzájemné nároky vzniklé na základě výpůjčky lze požadovat až do šesti měsíců od doby, kdy byla vrácena věc, jinak zaniknou (§ 418). U předchozí právní úpravy byla tato doba zkrácena na pouhých třicet dnů po navrácení věci.

4.3 Úschova (*depositum*)

Střední občanský zákoník upravoval smlouvu o úschově v §§ 422 až 433, která obsahovala odpovědnost i za vnesené věci, což předchozí právní úprava vůbec neznala. Definice se nachází hned v prvním ustanovení hlavy dvacáté třetí a to v § 422: „Smlouvou schovací přejímá někdo věc movitou, aby ji opatroval.“ Deponentem se zde nazývá ukladatel a depositářem je schovatel dle pojmosloví tohoto soukromoprávního kodexu.

Podstata smlouvy je založena na opatření věci a smlouva se stává perfektní až samotným odevzdáním věci do úschovy. Schovatel přijímá věc do detence, aby ji opatroval podle dohody, popř. opatroval pečlivě, zejména dal věc pojistit, je-li to obvyklé a jakmile uplyne sjednaný čas, aby převzatou věc vrátil včetně jejího příslušenství a popř. plodů, pokud přibyly (§ 423 odst. 1). Požádá-li ukladatel schovatele, aby mu věc vrátil dříve, než bylo sjednáno, je schovatel povinen věc vydat, ale sám k tomuto kroku oprávněn není, jedině za situace, kdy by nemohl opatrovat věc bezpečně z důvodu nepředvídatelné okolnosti (*vis maior*; § 423 odst. 2). Pokud nebude sjednána doba, po kterou má být věc v úschově, může schovatel kdykoliv věc vrátit a ukladatel může kdykoliv požadovat její navrácení (§ 424).

Schovatel, bude zodpovědný za náhradu škodu, ale i za nahodilou zkázu, užije-li nebo dá užít převzatou věc jinému bez svolení ukladatele nebo ji dá třetí osobě bez nutné potřeby do úschovy, nebo pokud se sám nachází v prodlení. Zprostit se této odpovědnosti může jen tehdy, kdyby škoda stihla uschovanou věc i jinak (§ 425). Ukladatel je povinen nahradit škodu schovateli, která mu vznikla v souvislosti s úschovou včetně nákladů, které schovatel na věci musel učinit, aby nedošlo ke zničení nebo znehodnocení. Bude-li však za úschovu předmětné věci smlouven plat, nejedná se již o schovací smlouvu, ale nájemní. Smlouva o úschově je vždy bezplatná, ale může být za úschovu poskytnuta odměna, byla-li sjednána, nebo když to odpovídá povolání schovatele, popř. zvyklostem (§ 426).

Na základě výše zmiňovaných skutečností lze vyvodit závazky pro jednotlivé smluvní strany. Schovatel je povinen svěřenou věc pečlivě opatrovat (§ 423 odst. 1). Po uplynutí sjednané doby, popř. i dříve je povinen věc vrátit ukladateli. Dá-li schovatel věc jinému do užívání bez přivolení ukladatele nebo jinému do úschovy nebo je v prodlení, odpovídá i za nahodilou škodu.

Ukladatel je povinen taktéž nahradit škodu, ale jedná se o škodu, která vznikla schovateli z důvodu úschovy včetně nákladů, které byly zapotřebí učinit, aby se věc neznehodnotila. Bylo-li to ujednáno, odpovídá to povolání schovatele nebo zvyklostem, je ukladatel také povinen uhradit odměnu za úschovu. Vzájemné nároky vzniklé na základě úschovy lze

požadovat až do šesti měsíců od doby, kdy byla vrácena věc, jinak zaniknou (§ 427). Oproti předchozí úpravě opět došlo k prodloužení této lhůty z třiceti dnů na šest měsíců.

Zvláštností tohoto soukromoprávního kodexu je odpovědnost za tzv. vnesené věci (§ 428 a násl.). Provozovatel ubytovacího podniku odpovídá stejně jako schovatel, pokud věci do jeho zařízení byly vneseny od přijatých hostů nebo pro hosty samotné. Této odpovědnosti se může zprostit, pokud škoda nebude zaviněna chováním provozovatele, jeho zaměstnanců ani jinými osobami, které do ubytovacího podniku mají přístup. Za vnesené věci se počítají toliko ty věci, které byly odevzdány provozovateli, popř. jeho zaměstnanci nebo odloženy na místo k tomu určené. Provozovatel u věcí vyšší hodnoty jako jsou skvosty, drahocenné věci, peníze a cenné papíry odpovídá jen do částky určené zvláštním právním předpisem, vyjma okolností, kdyby je přijal do úschovy a přitom znal jejich povahu nebo škodu zavinil sám provozovatel, popř. jeho zaměstnanci. Dojde-li ke škodě, je osoba povinná svůj nárok uplatňovat ihned, bez zbytečného odkladu u provozovatele, jinak nárok zaniká, ledaže by provozovatel přijal předmětné věci do úschovy. Pokud host bude mít u provozovatele pohledávku z důvodu ubytování, stravy, hotových výdajů nebo úschovy věci, tak provozovateli vzniká právo věci vnesené zadržet, aby uspokojil svou pohledávku.

Ustanovení § 433 hovoří o analogickém použití odpovědnosti u provozovatelů podniků se stájem (ustájení zvířat) nebo garážemi (umístění vozidel). Totéž platí také o provozovatelích podniků či ústavů nebo zařízení, kde dochází k odkládání svršků na místo pro ně určené a není-li takového místa, tak se to vztahuje na veškeré věci, které se do takových míst běžně vnášejí a odkládají, a které byly uloženy na místě pro ně obvyklém.

5. Občanský zákoník z roku 1964

Tento občanský zákoník, který nabył účinnosti dne 1. dubna 1964, je již třetí v pořadí od vzniku samostatné české republiky. V té době byly z občanskoprávní úpravy některé z typických občanskoprávních institutů, jako jsou např. držba, vyvlastnění, sousedská práva, nájem či věcná břemena a taktéž bylo upuštěno od klasického občanskoprávního názvosloví. Pojem závazky v tehdejší úpravě nenalezneme, jelikož byl přejmenován na tzv. „služby“.¹⁴¹ Službou byla chápána užitečná práce vykonaná pro druhé s cílem uspokojit osobní potřeby občanů.¹⁴² V době svého vydání tento soukromoprávní kodex znamenal odklon od občanského práva demokratického státu. I přesto, že se jednalo o soukromoprávní zákoník, významnou roli v něm sehrály veřejnoprávní prvky. Původní význam tohoto občanského zákoníku se postupně vytrácel a přestával tak být použitelný pro praxi, proto musel zákonodárce zasáhnout a učinit nápravu. Vznikla tím novela č. 131/1982 Sb., která oslabila roli veřejného práva v právu občanském, a taktéž došlo k navrácení tradičních občanskoprávních institutů. Z oblasti závazků šlo např. o institut výpůjčky.¹⁴³

5.1 Původní úprava reálných kontraktů

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb., v původním znění vypadal zcela odlišně, než jak jej známe před novelou č. 509/1991 Sb. Měl pouze 510 zákonných ustanovení, kdežto po novele došlo k rozšíření až na 880 ustanovení, což se samozřejmě promítlo i v úpravě samotných soukromoprávních institutů.

Ze zvláštní části závazků, resp. „služeb“, jak je nazýval tento soukromoprávní kodex před novelou, znal v rámci reálných kontraktů pouze instituty půjčky a úschovy. Výpůjčka byla schovaná v § 257, která se na první pohled tvářila jako půjčka.

Půjčka byla rozpracována v části čtvrté, hlavě desáté, oddílu druhém, v §§ 341 až 344. Samotná čtyři ustanovení naznačují, že tehdejší úprava půjčky byla lapidární a i terminologie byla odlišná od té dnešní. Definice půjčky byla v § 341 odst. 1: „Smlouvou o půjčce vznikne občanovi právo, aby mu organizace poskytla peněžitou půjčku pro účel, jemuž má půjčka sloužit.“ V definici nenalezneme klasické označení stran, věřitel či dlužník, ale hovoří se zde o „občanovi“ a o „organizaci“. Občan je zde v pozici dlužníka a organizace v pozici věřitele.

¹⁴¹ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 69.

¹⁴² ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1955.

¹⁴³ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 70-71.

U organizace nezáleží, zda jde o organizaci, která funguje jako půjčovna nebo o organizaci, která má jiné poslání.¹⁴⁴ Zákon přímo stanoví, že smlouva o půjčce musí mít písemnou formu. Z podstaty věci lze dovést, že tento typ půjčky lze chápat i jako úvěr z dnešního pohledu. Dále jsou zde rozepsány povinnosti pro organizaci (§ 342) a pro občana (§ 343). Ustanovení § 344 hovoří o situaci, kdy občan půjčené peníze použije na jiný než smluvený účel, organizace bude mít právo požadovat po občanovi splacení půjčky i před uplynutím dohodnuté lhůty.

Občanský zákoník ve svém původním znění znal i tzv. občanskou výpomoc, což je zvláštní druh půjčky mezi občany samotnými uvedené v § 384 a násl. Výslovnou právní úpravu výpůjčky zákoník vypustil, ale půjčka, která se nacházela v ustanovení § 257 a násl. byla ve své podstatě schovanou výpůjčkou mezi socialistickou organizací a občanem.¹⁴⁵

Další „službou“, která je v původním znění občanského zákoníku ještě zachycena, je úschova. Nachází se v části čtvrté, hlavě šesté (obstaravatelské služby), §§ 296 až 299. Zde máme opět jen čtyři ustanovení. Terminologicky je to shodné s půjčkou. Strany se nazývají občan (ukladatel) a organizace (schovatel). Vzájemná práva a povinnosti jsou rozpracována ve všech čtyřech ustanoveních, která jsou velmi kusá. Další forma úschovy byla rozpracována jako občanská výpomoc (§ 384-386) nebo jako obstarání záležitostí jiného (§ 410-411). Na vztahy, na které se nedal aplikovat občanský zákoník, se použil hospodářský zákoník (č. 109/1936 Sb.), který existoval paralelně s ním. Když se nedal použít ani jeden z výše zmíněných kodexů, nastoupil na řadu zákoník mezinárodního obchodu (č. 101/1963 Sb.).¹⁴⁶ Není divu, že postupem času občanský zákoník nemohl být uplatňován v praxi a volal po novele, která jej znovu uvede v běžný život.

5.2 Reálné kontrakty po novele

Politické události, které přinesl rok 1989, a návrat k demokracii si vyžádaly změny i v úpravě občanského práva. K rekodifikaci stávající právní úpravy došlo velmi rozsáhlou novelou č. 509/1991 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. ledna 1992. Novela zrušila hospodářský zákoník a zákon mezinárodního obchodu, které nahradil novelizovaný občanský zákoník a nový obchodní zákoník č. 513/1991 Sb. Čtvrtá část původního občanského zákoníku, pojednávající o službách, byla zrušena a byl opět zaveden pojem závazek, resp. závazkové právo, kterému byla věnována nejrozsáhlejší kapitola a to část osmá, která je

¹⁴⁴ KNAPP, Viktor a kol. *Československé občanské právo*. Svazek II. 2. vyd. Praha: Orbis, 1974, s. 32.

¹⁴⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1955-1956, 1974.

¹⁴⁶ Tamtéž, 2197.

nesystematicky začleněna na konec občanského zákoníku. Již od počátku této rekonstrukce bylo zřejmé, že půjde pouze o úpravu provizorní. Po vzniku samostatné České republiky, tedy po 1. lednu 1993, se stal tento novelizovaný občanský zákoník podle čl. 1 ústavního zákona č. 4/1993 Sb., občanským zákoníkem České republiky.¹⁴⁷

Tehdejší občanské právo jako reálné smlouvy označovalo pouze smlouvu o půjčce a smlouvu o úschově. Dále se dovozovalo, že reálný charakter může mít i smlouva darovací. Avšak spor nastal u charakteristiky smlouvy o výpůjčce, které byť je tradičně označována jako smlouva reálná, tak tehdejší právní úprava tomu přímo nenasvědčovala.¹⁴⁸

5.2.1 Smlouva o půjčce (*mutuum*)

Půjčka se v novelizovaném občanském zákoníku nacházela v části osmé, hlavě páté, kde byla rozpracována pouze do dvou ustanovení a to §§ 657 a 658.

Terminologie pro *mutuum* už od roku 1950 zůstává stejná a používá se slova „půjčka“. Definice, která je obsažena v prvním ustanovení (§ 657) je shodná s definicí, kterou obsahoval již střední občanský zákoník (1950) ve svém ustanovení § 419. Strany jsou taktéž shodně označeny jako věřiteli a dlužník a není použito pojmosloví, které zde bylo před novelou č. 509/1991 Sb. Druhé ustanovení týkající se půjčky (§ 658) je opět *de facto* shodné s ustanovením z občanského zákoníku z roku 1950 s § 421. Na základě těchto ustanovení lze rozlišovat na půjčku peněžitou a půjčku nepeněžitou. V předchozí úpravě bylo ještě navíc ustanovení týkající se situace, kdy není čas k vrácení stanoven, tak dlužník je povinen splnit, jakmile je o to věřitelem požádán. Dá se říct, že střední občanský zákoník byl vzorem pro novelu č. 509/1991 Sb.

Pro vznik půjčky se nevyžaduje žádná speciální forma. Ustanovení toho, že má mít půjčka písemnou formu, bylo po novele vypuštěno. Je pouze na vůli stran, jakou podobu si zvolí pro svou smlouvu. Taktéž je zapotřebí odlišit mezi samotnou smlouvu a důkazem o její existenci. Existuje-li podepsaná listinná dokumentace, jedná se o dlužný úpis, který má pouze charakter důkazního prostředku a nikoli smlouvy samotné. V důsledku ochrany spotřebitele

¹⁴⁷ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 71-72.

¹⁴⁸ HULMÁK, Milan. *Uzavírání smluv v civilním právu*. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2008, s. 20.

M. Hulmák dále dodává, že: „Jako reálný právní úkon ji označuje Havel, B in Holub, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. 2. svazek. 2. vyd. Praha: Linde, 2003, s. 1023 an., Holub, M. Reálné nebo konsensuální? Bulletin advokacie, 2004, č. 3, s. 58, opačný závěr plyne z Kopáč, J., Melicharová-Karčíková, D. in Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J., et al. Občanské právo hmotné. Svazek II. 4. vyd. Praha: ASPI, 2006, s. 163, např. Škárková tvrdí, že právní vztah vznikne teprve odevzdáním, na druhou stranu zároveň dovozuje, že smlouvou o výpůjčce vznikne povinnost odevzdat dohodnutou věc vypůjčitel k dočasnému užívání. In Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J., et al. Občanský zákoník. Komentář. 10. vyd. Praha: C. H. BECK, 2006, s. 1167 a 1168.“

došlo k dílčím změnám, mezi které patří i tzv. výjimka z pravidla bezformálnosti, kde se u poskytnutí spotřebitelského úvěru dle § 4 zákona č. 321/2001 Sb., vyžaduje písemná forma.¹⁴⁹

Podstatnými náležitostmi smlouvy o půjčce jsou vymezení předmětu smlouvy a vymezení jejího objektu. Do předmětu smlouvy spadá poskytnutí věci a slib následného navrácení a jako objekt lze vnímat věc, která je půjčena. I přesto, že náš bývalý občanský zákoník nestanoví *expressis verbis*, předpokládá se převod vlastnického práva k objektu půjčky na dlužníka, dle vzoru romanistického pojetí půjčky.¹⁵⁰

5.2.2 Smlouva o výpůjčce (*commodatum*)

Výpůjčka se v občanském zákoníku po novele výslovně nachází v části osmé, hlavně šesté, v ustanoveních §§ 659 až 662.

U geneze výpůjčky lze analogicky říct to samé jako u půjčky. Tento smluvní typ lze chápat jako mezičlánek mezi smlouvou o úschově a půjčkou. Nutno připomenout, že u výpůjčky nedochází k převodu vlastnického práva, ani k právu držby, jako tomu bylo u půjčky. Vypůjčitel má věc pouze v detenci a týká se věcí, které nejsou genericky určené. V období římského práva byla výpůjčka chápána jako bezvýznamný právní fakt.¹⁵¹ Bylo to zdůvodněno tím, že věc se půjčuje bezplatně a užívalo se ho především mezi přáteli či sousedy.¹⁵²

Novela soukromoprávního kodexu hledala inspiraci u občanského zákoníku z roku 1950. Základní ustanovení definující tento institut jsou velmi podobné (§ 659 o. z. proti § 410 s.o.z.). Smlouvou se půjčitel zavazuje přenechat vypůjčitelovi věc do bezplatného dočasného užívání. Mezi pojmové znaky se zde řadí bezplatnost, dočasnost a užívání věci.¹⁵³ Občanský zákoník má oproti svému předchůdci navíc ustanovení hovořící o tom, že půjčitel má povinnost předat věc vypůjčitelovi ve stavu, který je způsobilý k řádnému užívání (§ 660 věta první). Změnou oproti svému předchůdci je i absence výprosy (*precarium*), která byla v době římského práva zřetelně odlišována od tehdejší půjčky (*commodatum*), obecný občanský zákoník obsahoval výslovnou úpravu výprosy v § 971 a násl. a i střední občanský zákoník ji nepřímou znal a uváděl ji v ustanovení § 412 odst. 2, kdežto občanský zákoník z roku 1964 se ve výčtu svých čtyř paragrafů upravujících výpůjčku nikde nezabývá situací,

¹⁴⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1956-1957.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ VÁŽNÝ, J. *Římské právo obligační*. Praha, 1927, s. 68.

¹⁵² ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1971-1973.

¹⁵³ FIALA, Josef a kol. *Lexikon – občanské právo*. 2. vyd. Ostrava: Sagit, 2001, s. 392.

kdy dojde k vypůjčení věci, kde není smluvena ani doba, po kterou se má věc užívat, ani účel, ke kterému se má užívat. Výprosa totiž byla dlouhou dobu považována jen za jakýsi faktický stav, který není právně závazný, až se postupem času stala poddruhem výpůjčky. Nutno říci, že právní úprava výpůjčka, která tady byla před „překlenovací“ novelou, ať už ve středním občanském zákoníku nebo v zákoníku mezinárodního obchodu (č. 101/1963 Sb.), byla mnohem kvalitnější, než ta, kterou nalezneme po novele.

Výpůjčka nemá zákonem požadovanou formu a to ani v případě, je-li objektem výpůjčky nemovitost (viz § 46, který říká, že písemná forma se vyžaduje jen, převádí-li se vlastnické právo).¹⁵⁴

5.2.3 Smlouva o úschově (*depositum*)

Schovací smlouva se v občanském zákoníku po novele nacházela v části osmé, hlavě desáté, v §§ 747 až 753.

Úschova má své prameny v římském právu, kde se řadila mezi dvoustranné závazky nerovné (*bilaterales inaequales*). Současnou definici této smlouvy nalezneme v § 747, kde se hovoří o složiteli (neboli ukladateli dle středního občanského zákoníku; deponent) a schovateli (depositář). Pojmovým znakem je opatrování movité věci.¹⁵⁵ Schovateli nenáleželo právo věc užívat, z pohledu římského práva se toto jednání posuzovalo obdobně jako krádež. Římské právo rozeznávalo několik druhů úschov: pravidelná úschova (*depositum regulare*), nezbytná úschova / úschova z nouze (*depositum necessarium*), úschova dána sekvestrovi (*depositum in sequesterem*), nepravidelná úschova (*depositum irregulare*).¹⁵⁶

Úprava v obecném zákoníku občanském obsahovala pravidelnou úschovu, úschovu sporné věci sekvestrovi a odpovědnost hostinských a jim podobných za vnesené věci, že budou v pořádku vráceny. Tento kodex dovoloval, aby byla uschována i nemovitost (§ 960). Moderní kodex dovoluje pouze věc movitou a to hmotnou věc zastupitelnou i nezastupitelnou. Schovatel neměl právo věc užívat, došlo-li by k takové situaci, nejednalo by se již o smlouvě schovací, ale o jinou obligaci. Vzájemná práva z úschovy musely být uplatněny do třiceti dnů po vrácení věci, jinak práva zanikla (charakter prekluzivní lhůty). Stejně tak tomu bylo i v obecném zákoníku občanské, kdežto střední občanský zákoník měl lhůtu šesti měsíců.

¹⁵⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1971-1975.

¹⁵⁵ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 4. vyd. Praha: ASPI, 2006, s. 283.

¹⁵⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 2195-2196.

Práva a povinnosti jednotlivých stran jsou shodná jako v předchozím kodexu. Opět je zde vidět další inspirace zákonem z roku 1950, který u schovací smlouvy má ještě ustanovení týkající se odpovědnosti za vnesené věci. Tato odpovědnost je v moderním zákoníku také, nenachází se však přímo u schovací smlouvy, ale u odpovědnosti za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech dle § 433 a násl. Schovací smlouva, která se nachází v občanském zákoníku, se používá pro běžné občanské vztahy a tím pádem není použitelná v obchodněprávních vztazích.¹⁵⁷

Smlouva o úschově nemá žádnou zákonem požadovanou formu a judikatura dokonce říká, že lze tuto smlouvu uzavřít ústně, ale i konkludentně, např. odevzdáním věci do šatny v kavárně a provozovatel je povinen vrátit i věci, které se obvykle nacházejí v kapsách kabátu a odkládají spolu s nimi (rukavice, šála). Předchozí smlouvy byly asynallagmatického charakteru, ale úschova může mít i charakter synallagmatický podle toho, zda má schovatel sjednané právo na odměnu se složitelem. Věc lze do úschovy dát i formou tzv. *traditio brevi manu* neboli odevzdání krátkou rukou a děje se tak v případech, kdy věc spadající do úschovy se již nachází v detenci schovatele. V § 747 odst. 1 větě druhé je zmínka o zajištění mechanickými prostředky. Myslí se tím různé uzamykatelné schránky patřící schovateli, do kterých lze ukládat věci. V rámci pravidelné úschovy se vrací věci *in specie*, kdežto u nepravidelné úschovy se vrací věci *in genere*. Předáním věci se schovatel stává detentorem a nepřechází na něj vlastnické právo ani držba. Avšak ani na složitele není kladen požadavek, aby byl vlastníkem či držitelem věci. Úschova vzniká dokonce i v situacích, kdy má složitel věc u sebe neprávem. Ale k úschově nemůže dojít, pokud vlastnické právo náleží schovateli (posuzovalo by se to jako omyl schovatele). Poslední podmínkou, aby vznikla úschova je, povinnost schovatele ne jen věc přijmout, ale i o ní pečovat.¹⁵⁸

¹⁵⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 2196-2197.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 2198-2199.

6. Nový občanský zákoník (2014)

Po několika desetiletích čekání se soukromé právo u nás dočkalo slibované rekodifikace. Hlavním cílem a důvodem, proč mělo dojít k rekodifikaci, bylo přiblížení soukromoprávního odvětví České republiky k evropským kontinentálním systémům a oprostít jej od totálního přístupu k regulaci soukromého práva, který byl charakteristický pro předchozí právní úpravy. Při tvorbě byl kladen důraz na úctu k tradici středoevropského právního myšlení vycházejícího z římského práva, které bylo základem a dalo vznik institutům, zejména v oblasti majetkoprávních vztahů, jež po staletí rozhodujícím způsobem ovlivňují moderní občanské zákoníky. Jedním z nejdůležitějších ideových zdrojů, kterým se nechali tvůrci nového občanského zákoníku inspirovat, byl vládní návrh bývalého československého zákoníku z roku 1937, který vycházel z Obecného občanského zákoníku z roku 1811, taktéž z novějších evropských kodexů, zejména švýcarského a německého, a který nebyl přijat v důsledku událostí následované mnichovskou dohodou. Tehdejší návrh vlády byl podroben rozsáhlé obsahové revizi, aby mohl správně reflektovat na soudobé společenské vztahy.¹⁵⁹

Kodifikační snahy nakonec vyústily ve vydání zákona č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník, který nabyl účinnosti ke dni 1. ledna 2014. Reálné kontrakty, které budou níže podrobněji popsány, nalezneme v části čtvrté, hlavě druhé, dílu druhém a dílu čtvrtém.

6.1 Zápůjčka (*mutuum*)

Nový občanský zákoník se navrácí k původnímu pojmosloví a místo označení používaného v předchozím civilním kodexu „půjčka“, nazývá *mutuum* opět zápůjčkou, jak jej označovalo římské právo, ale i Obecný občanský zákoník z roku 1811 („pojem je konstruován *a contrario* k výpůjčce“¹⁶⁰). Zápůjčka se v novém kodexu nachází v části čtvrté, hlavě druhé, dílu druhém, oddílu šestém, v §§ 2390 až 2394. Na koncepci samotné se nic nezměnilo, stále se jedná o půjčku v klasickém slova smyslu.¹⁶¹

Zápůjčka je v novém zákoníku rozpracovaná podrobněji, nežli v kodexu předchozím, kde byla úprava poměrně lapidární. Ustanovení § 657 OZ je rozpracováno v § 2390 NOZ: „Přenechá-li zapůjčitel vydlužiteli zastupitelnou věc tak, aby ji užil podle libosti a po čase vrátil věc stejného druhu, vznikne smlouva o zápůjčce.“, který je obsahově shodný, ale nikoli terminologicky. NOZ se navrácí k původní římskoprávní terminologii, kde pro označení

¹⁵⁹ Vládní návrh občanského zákoníku 2011, důvodová zpráva, s. 17-18.

¹⁶⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2012, s. 452.

¹⁶¹ HULMÁK, Milan. Závazky z právních jednání. In: *Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů*. Codexis academia. 23.7.2012.

smluvní strany věřitele používá zapůjčitel a na místo dlužníka hovoří o vydlužiteli (je to učiněno z důvodu vhodnosti¹⁶²). Nová úprava zohledňuje možnost vrátit peněžitou zápůjčku v jiné měně, jakož i možné výkyvy v ceně nepeněžitě zápůjčky (§ 2391).¹⁶³

Ustanovení § 658 předešlého kodexu je nově rozepsáno v § 2392, které sice obsahově odpovídá předchozí úpravě, ale s tím, že u nepeněžitě zápůjčky se při zhodnocení místo úroků sjednává plnění vyšší kvality, či množství, avšak vždy plnění téhož druhu (*in genere*). Zápůjčka je doplněna o následující dvě ustanovení, na které předchozí právní úprava nepamatovala. První z nich (§ 2393) upravuje vrácení zápůjčky. Není-li sjednána doba, bude splatnost závislá na vypovězení smlouvy a není-li ani o výpovědi nic sjednáno, je výpovědní doba ze zákona šest týdnů. Druhý odstavec pouze dodává, že když nejsou sjednány úroky, může vydlužitel zápůjčku splatit i bez výpovědi. Poslední ustanovení týkající se zápůjčky (§ 2394) rozebírá vrácení zápůjčky ve splátkách a důsledky prodloužení vydlužitele. Je-li vydlužitel v prodlení, může zapůjčitel požadovat splnění dluhu i s úroky a to s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce. Pokud je v prodlení i s těmito splátkami, může zapůjčitel dispozitivně odstoupit od smlouvy.¹⁶⁴

Může dojít k situacím, kdy jedna smluvní strana poskytne druhé zápůjčku, ale nestanoví splatnost. Splatnost by u půjčky (dle OZ) měla nastat dnem následujícím po výzvě učiněné zapůjčitelem. U zápůjčky to však takto nelze řešit. Jelikož zde existuje zvláštní právní úprava, dle které splatnost je závislá na vypovězení smlouvy (viz § 2393). To znamená, dojde-li ke sjednání zápůjčky bez bližší specifikace, nemůže zapůjčitel chtít po vydlužiteli, aby mu druhý den plnil.¹⁶⁵

6.2 Výpůjčka (*commodatum*)

Terminologická změna naznačená u předchozího institutu neplatí pro *commodatum*, zde zůstalo označení shodné a navazuje tak na platnou úpravu jako u předchozího kodexu, ale zároveň ji oprostřuje od některých zjednodušení.¹⁶⁶ Výpůjčku nalezneme v části čtvrté, hlavě druhé, dílu druhém, oddílu druhém, v §§ 2193 až 2200.

Nový zákoník instituty rozpracovává mnohem podrobněji než jeho předchůdce. Definici nalezneme hned v prvním ustanovení § 2193: „Smlouvou o výpůjčce půjčitel přenechává

¹⁶² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2012, s. 452.

¹⁶³ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a kol. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 622.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 623.

¹⁶⁵ HULMÁK, Milan. Závazky z právních jednání. In: *Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů*. Codexis academia. 23.7.2012.

¹⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2012, s. 433.

vypůjčitelu nezužitelnou věc a zavazuje se mu umožnit její bezplatné dočasné užívání.“. Tuto definici lze spárovat s ustanovením § 659 z předchozího kodexu, avšak podrobněji rozpracované, že se přenechává věc nezužitelná, což v předchozím kodexu výslovně absentovalo. Ustanovení § 660 OZ má jen jeden odstavec a odkazuje v něm na ustanovení § 617. Jeho protipól v NOZ (§ 2195) je rozpracován do dvou odstavců, kde druhý odstavec odpovídá původnímu § 617 a dále je toto ustanovení rozšířeno o vadu věci zatajené půjčitelu a odpovědnosti za škodu způsobenou touto vadou. Ustanovení týkající se užívání věci (§ 2194) je v novém kodexu zkráceno o část, která stanovila vypůjčitelu povinnost chránit věc před poškozením, ztrátou či zničením (§ 661 odst. 1 věta za středníkem OZ). Znění upravující ukončení výpůjčky bylo původně jen v § 662, kdežto nový kodex ho rozpracoval podrobněji do tří ustanovení (§ 2196 až 2198), kde nově zakotvil časový rámec výpůjčky vytyčené jen účelem, jakož i právo vypůjčitele vrátit věc předčasně (§ 2197). Dále pak právo půjčitele domáhat se vrácení věci z důvodu jejího předčasného vrácení, pokud to však bylo ujednáno (§ 2198). Zcela nově jsou zde popsány náklady spojené s užíváním půjčené věci (§ 2199) a také je zde nově zakotvena lhůta k soudnímu uplatnění práv obou smluvních stran, která běží od vrácení věci. Tato lhůta je na rozdíl od středního občanského zákoníku zkrácena na polovinu a to na dobu tři měsíců od vrácení věci. Lhůta má prekluzivní charakter (neuplatní-li strana své právo a neučiní-li to včas, tak lhůta propadá).¹⁶⁷

6.3 Výprosa (*precarium*)

Nový občanský zákoník nejen, že se vrací k původnímu pojmosloví, ale opět zavádí do života instituty zapomenuté předchozím kodexem. Např. institut výprosy předchozí občanské zákoníky (1964 ani 1950) přímo neznaly, ale byl znám pouze jako určitý poddruh výpůjčky. *Precarium* nalezneme v novém kodexu v části čtvrté, hlavě druhé, dílu druhém, oddílu prvním, v §§ 2189 až 2192.

Definice výprosy je obsažena v ustanovení § 2189: „Přenechá-li půjčitel někomu bezplatně věc k užívání, aniž se ujedná doba, po kterou se má věc užívat, ani účel, ke kterému se má věc užívat, vzniká výprosa.“. Je zde zavedena nová terminologie, a tou je půjčitel (ten, kdo půjčuje) a výprosník (ten, komu je věc půjčena). Formu uzavření smlouvy nový občanský zákoník nestanoví.¹⁶⁸ Výprosa se od výpůjčky odlišuje především tím, že při výprose není

¹⁶⁷ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a kol. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 623-624.

¹⁶⁸ MIROVSKÁ, Petra. *Víte, co je „výprosa“? Od příštího roku se to bude hodit*. *Patria Online* [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.patria.cz/pravo/2311897/vite-co-je-vyprosa-od-pristiho-roku-se-to-bude-hodit.html>>.

sjednaná doba, po kterou může výprosník věc bezplatně užívat a není sjednán ani účel. Půjčitel tuto věc může žádat kdykoliv zpět dle vlastního uvážení (§ 2190 odst. 1). Výprosa byla znovu zavedena do občanského zákoníku z důvodu četného výskytu úmluv tohoto typu v běžném občanském životě. Jako praktický příklad výprosy ze života si můžeme uvést situaci, kdy jedna smluvní strana oznámí té druhé: „Půjči si knihu a až ji nebudeš potřebovat, tak mi ji vrať.“. Výprosou vzniká užívací právo tomu, komu byla věc přenechána (výprosníkovi).¹⁶⁹ Navíc pokud by byly tyto běžné případy řešeny formou nepojmenované smlouvy, tak by nemohlo dojít k jednoznačnému řešení určitých právních otázek, zejména problematika náhrady škody a také situace, zda náhrada dána půjčiteli při ztrátě věci zbavuje výprosníka povinnosti předmětnou věc vrátit v případě, že by byla později nalezena (§ 2192).¹⁷⁰ Výprosník má možnost půjčenou věc kdykoliv dle své vůle vrátit půjčiteli, nemůže ji však vrátit tehdy, pokud by tím způsobil půjčiteli značné obtíže, ledaže by s tím půjčitel souhlasil (§ 2190 odst. 2). Příkladem takového stavu může být situace, kdy např. osoba A odjíždí na dovolenou a řekne osobě B, ať bydlí v jeho bytě a pokojně jej užívá. Avšak po měsíci osoba B řekne A, že už tam nechce bydlet, ať si přijede ze zahraničí ten byt převzít zpátky. Přesně toto je případ, kdy by okamžitým vrácením výprosník způsobil půjčiteli značné obtíže a nemůže tedy dojít k navrácení půjčené věci.¹⁷¹ Došlo-li ke škodě na věci, kterou měl výprosník vypůjčenou, je povinen ji nahradit. Této odpovědnosti se může zprostit v případech, kdy se prokáže, že věc užíval způsobem přiměřeným její povaze. Pokud výprosník dovolí, aby věc užíval někdo jiný, a přitom nemá souhlasu půjčitele, je odpovědný za škodu z toho vzniklou, ledaže by ke škodě mohlo dojít i jinak (§ 2191).¹⁷²

6.4 Úschova (*depositum*)

Smlouvu o úschově nalezneme v novém občanském zákoníku v části čtvrté, hlavě druhé, dílu čtvrtém, oddílu prvním, v §§ 2402 až 2408. Návrh této smlouvy vychází z předchozího občanského zákoníku a z vládní osnovy československého občanského zákoníku z roku 1937 a také je přihlédnuto k evropským standardům.¹⁷³

Nový soukromoprávní kodex rozpracovává úschovu do dvou pododdílů. V prvním pododdíle jsou upravena obecná ustanovení týkající se smlouvy o úschově (§§ 2402 až 2408).

¹⁶⁹ HULMÁK, Milan. Závazky z právních jednání. In: *Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů*. Codexis academia. 23.7.2012.

¹⁷⁰ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2012, s. 431.

¹⁷¹ HULMÁK, Milan. Závazky z právních jednání. In: *Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů*. Codexis academia. 23.7.2012.

¹⁷² BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a kol. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 601.

¹⁷³ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2012, s. 452.

V druhém pododdíle je úprava úschovy cenného papíru (§ 2409 až 2414), která byla rekodifikaci nově upravena a rozšířena, než jak byla dříve zakotvena v zákoně č. 591/1992 Sb., o cenných papírech.

Definici schovací smlouvy, kterou nalezneme v ustanovení § 2402: „Smlouvou o úschově se schovatel zavazuje převzít věc, aby ji pro uschovatele opatroval. Ve smlouvě lze ujednat, že schovatel může věc odevzdat do úschovy dalšímu schovateli.“, se liší od definice předchozí (obsažené v § 747 OZ a § 516 ObchZ). Jednak je z definice vypuštěno, že se do úschovy dává movitá věc a jednak je vypuštěno i ustanovení o tom, že smlouvu lze uzavřít i tak, že odevzdání a převzetí věci bude zajištěno mechanickými prostředky. Taktéž je zde změna v terminologii. Už se nepoužívá pro osobu, která vkládá věc do úschovy označení složitel, nýbrž uschovatel a druhá smluvní strana zůstala stejně označena jako schovatel. Povinnost schovatele zakotvena v ustanovení § 2403 obsahově odpovídá původnímu OZ (§ 749) s tím, že je pozměněn způsob opatrování věci, který svým rozsahem a způsobem spíše odpovídá § 517 ObchZ (opatrovat tak pečlivě, jak to odpovídá povaze věci a schovatelovým možnostem). Nově se ani nehovoří o povinnosti dát uschovanou věc pojistit, je-li to obvyklé. Doba úschovy stanovena v § 2404 je obsahově shodná s předchozím ustanovením § 750 OZ a § 524 ObchZ. U použití převzaté věci schovatelem (§ 2405) došlo jen k nepatrné změně (oproti § 750 OZ a § 524 ObchZ). Nově je vypuštěna odpovědnost za nahodilou škodu v případě prodlení s vrácením věci. Ustanovení ohledně náhrady nákladů (§ 2406) doznalo drobné změny. Právní úprava náhrady nákladů schovateli odpovídá § 748 OZ s tím, že náhrada jiných nákladů je nově hrazena bez dohody jako nepřikázané jednatelství. Úplata za úschovu je také velmi blízká úpravě v předchozím kodexu, avšak došlo k rozšíření i na ty případy, kdy to plyne z předcházejícího styku stran. Zánik práv z úschovy uplynutím doby uzákoněný v § 2407 oproti dřívějšímu § 753 doznal několika změn. První změnou je zkrácení lhůty z šesti na tři měsíce. Dále je změněn charakter lhůty z prekluzivní na promlčecí, což plyne z dikce § 2407: „...soud právo nepřizná, namítne-li druhá strana opožděné uplatnění.“. Třetí a konečnou změnou je taxativní výčet práv, kterých se lze domáhat (právo na náhradu škody a právo na zaplacení úplaty či nákladů). Poslední ustanovení (§ 2408) se týká přiměřeného rozšíření platnosti úpravy, tzn., ustanovení o úschově se přiměřeně použijí i na případy, kdy má někdo opatrovat věc pro jiného. Obsahově to odpovídá ObchZ (§ 526).¹⁷⁴

¹⁷⁴ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a kol. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 696-699.

7. Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo popsat jednotlivé právní úpravy reálných kontraktů od dob římského práva, kde jsem zmínil jeho vliv na české právo, a především rozebral zvláštní část obligací, se zaměřím na *mutuum*, *commodatum*, *prekarium* a *depositum*. Dále následovala úprava reálných kontraktů v Obecném občanském zákoníku z roku 1811, ve Středním občanském zákoníku z roku 1950, občanském zákoníku z roku 1964 a nakonec i ta nejnovější soukromoprávní úprava, která nabyla účinnosti dne 1. ledna 2014. V prvních dvou kapitolách jsem se zabýval především popisem institutů a od roku 1950 jsem se snažil jednotlivé právní úpravy mezi sebou porovnávat a poukazovat na změny, kterými si reálné kontrakty v historickém vývoji prošly a co zůstalo zachováno dodnes.

Zpracované poznatky pocházejí hlavně ze zákonů (primárních zdrojů), které byly následně doplněné výkladem na základě příslušné literatury (zdrojů sekundárních). Kapitola druhá zabývající se římským právem je určitou výjimkou, neboť zde jsem čerpal převážně ze sekundární literatury, ke které jsem přidal i patřičné fragmenty z Justiniánových Digest a Zákona XII desek pro větší názornost a relevantnost.

U výše jmenovaných kapitol jsem se vždy snažil o drobný historicky exkurz, za jakých okolností byly mnou zmiňované kodexy vydány, aby mohla být jejich právní úprava snadněji pochopena, avšak díky předem stanovenému rozsahu práce jsem se nemohl moc rozepisovat, ba spíše naopak, musel jsem některé kapitoly vypustit.

Nejméně zdařilá právní úprava, která byla na našem území, tak byla za dob občanského zákoníku z roku 1964 ve svém původním znění. Tato úprava byla velkým dílem ovlivněna tehdejší společenskou situací. Naštěstí poté přišla tzv. „překlenovací“ novela č. 509/1991 Sb., která se vrátila obsahově i terminologicky k občanskému zákoníku z roku 1950.

Záměrem mé práce bylo poukázat na dokonalost některých institutů z historických právních úprav, které vznikly před stovkami let a především na nadčasovost římskoprávní úpravy, která ač vznikla před tisíci lety, je aplikovatelná i v moderních kodexech bez ohledu na společenské změny. Především je tato aplikovatelnost římského práva velmi výrazným způsobem přenesena do nového občanského zákoníku. Podíváme-li se do příloh na srovnávací tabulky jednotlivých institutů, tak zjistíme, že terminologie je totožná s tou, která byla v době římského práva. Například se nám vrací do českého práva institut výprosy, který po dlouhá staletí zcela absentoval. Domnívám se, že je správné, že nový soukromoprávní kodex čerpal z římského práva, avšak nevýhodou pro nový kodex bude období, než si na jeho pojmosloví moderní společnost zvykne a než jej interpretují ve své praxi české soudy.

8. Seznam použité literatury

8.1 Monografie

ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt. I.-III. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 270 s.

BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 221 s.

BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje.* Praha: Academia, 1995. 280 s.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva.* Praha: Academia, 1994. 471 s.

BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a kol. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 830 s.

BÍLEK, Jaroslav. *Ius regale montanorum aneb Právo královské horníkuov.* Kutná Hora: Kuttna, 2000. 88 s.

BLAHO, Peter, HAUSMANINGER, Herbert. *Praktické štúdie z římského práva.* Bratislava: MANZ, 1993. 220 s.

BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Díl II., právo obligační a právo dědické.* Praha: Nákladem vlastním, 1946. 193 s.

BRIKČÍ, z Licka, Z. *Práva městská, upraveno J. a H. Jirečkovými.* Prah: Právnická jednota, 1180. 509 s.

DAJEZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGECHAMPS DE BERIER, Tranciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské: základy soukromého práva.* 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s.

DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 175 s.

Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník. Praha: Orbis, 1956. 286 s.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2012. 521 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008.* Praha: Linde, 2008. 2639 s.

- FIALA, Josef a kol. *Lexikon – občanské právo*. 2. vyd. Ostrava: Sagit, 2001. 512 s.
- GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999. 274 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927. 646 s.
- HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 138 s.
- HULMÁK, Milan. *Uzavírání smluv v civilním právu*. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2008. 218 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.
- KNAPP, Viktor a kol. *Československé občanské právo*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974. 652 s.
- KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1*. 4. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2005. 523 s.
- KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 4. vydání. Praha: ASPI, 2006. 612 s.
- KOLDÍN, Kristián Pavel. *Práva městská Království českého v krátkou summu uvedená*. Praha: Nigrin, 1579. 511 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo obligační*. Praha: Všeherd, 1936. 424 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému Obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl IV. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936. 866 s.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*. 1. – 3. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010. 187 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 350 s.
- SOMMER, Otakar. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. Praha: nákladem vlastním, 1932. 262 s.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. 356 s.
- TILSCH, Emanuel. *Občanské právo rakouské: část všeobecná*. V Praze: Nákladem české grafické společnosti „UNIE“, 1910. 205 s.

VÁŽNÝ, Jan. *Custodia v právu římském: Příspěvek k vývoji a úpadku soukromoprávního ručení za výsledek*. Bratislava: nákladem Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1925. 86 s.

VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační*. Praha. 1927. 235 s.

VOJÁČEK, Ladislav. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava, KEY Publishing, 2008. 218 s.

VOJÁČEK, Ladislav.; SCHELLE, Karel.; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 684 s.

ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: University Press, 1996. 1175 s.

8.2 Právní předpisy

Zákon XII desek.

Vybrané fragmenty z Digest.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Vládní návrh občanského zákoníku 2011, důvodová zpráva.

Zákon č. 89/2012, občanský zákoník, v původním znění.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

8.3 Ostatní zdroje

ČÁDA, F. K recepci v českém právu. In: *Právník*, roč. 71, 1932, s. 9.

HORÁK, Ondřej. Problematika recepce a občanské zákoníky. In SCHELLE, K (ed.). *Vývoj právních kodifikací*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 150-164.

HULMÁK, Milan. Závazky z právních jednání. In: *Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů*. Codexis academia. 23. 7. 2012.

Corpus Iuris Civilis. The Roman Law Library [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/d-44.htm>>.

Digesta: Liber II. The Latin Library [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest2.shtml>>.

MIROVSKÁ, Petra. *Víte, co je „výprosa“? Od příštího roku se to bude hodit. Patria Online* [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.patria.cz/pravo/2311897/vite-co-je-vyprosa-od-pristiho-roku-se-to-bude-hodit.html>>.

Smlouvy. Karel Jandus advokátní kancelář [online]. 2014 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.pravnik-praha.com/smlouvy>>.

Vety preklad. Říman [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné na <<http://www.riman.estranky.cz/clanky/preklad/vety-preklad.html>>.

Usus modernus pandectarum. Leccos [online]. 2009 [cit. 2014-04-10]. Dostupné na <<http://leccos.com/index.php/clanky/usus-modernus-pandectarum>>.

Infamie. Leccos [online]. 2009 [cit. 2014-04-10]. Dostupné na <<http://leccos.com/index.php/clanky/infamie>>.

9. Shrnutí

Tématem mé diplomové práce jsou Reálné kontrakty v právu římském a moderním. Práce samotná je rozčleněna na kapitoly, které se věnují jednotlivým právním úpravám, kterými jsem se rozhodl zabývat. Jednotlivé kapitoly (resp. právní úpravy) jsou seřazeny chronologicky od nejstarší po nejnovější. Nejpodrobněji je rozpracovaná kapitola, kde se zabývám římským právem, neboť položilo základy pro ostatní soukromoprávní kodexy, jak na našem území, tak i na celém evropském kontinentu. Dříve než jsem začal rozebírat přímo reálné kontrakty v historické komparaci, vysvětlil jsem, jaký vliv mělo římské právo na právo české a jak se závazky historicky vyvíjely. Popsal jsem zde jak obecnou část závazků, tak i tu zvláštní, kde jsem rozebral právní úpravu reálných kontraktů.

Následující kapitoly jsou věnovány jednotlivým soukromoprávním kodexům, tedy Obecnému občanskému zákoníku z roku 1811, občanskému zákoníku z roku 1950, bývalému občanskému zákoníku z roku 1964 a nakonec i nejnovějšímu občanskému zákoníku, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2014. Nejprve jsem ve stručnosti popsal historické okolnosti vzniku daného zákoníku a poté jsem uvedl a popsal jednotlivé reálné kontrakty (*mutuum*, *commodatum*, *precarium*, *depositum*). V období římské práva a ABGB jsem převážně popisoval, jak daný institut fungoval a jaké měly strany povinnosti. Od roku 1950 jsem už pomalu započal srovnávat, jak předchozí právní úpravy ovlivnily úpravy pozdější. V poslední kapitole, věnované novému občanskému zákoníku, jsem se zabýval pouze úpravou reálných kontraktů podle tohoto zákona, kterou jsem srovnal s právní úpravou předchozí s tím, že jsem poukázal na jejich vzájemné odlišnosti.

10. Summary

The topic of my thesis is Real contracts in Roman and modern law. The thesis is divided into chapters, which are devoted to different legal regulations, which I have decided to deal with. Each chapter or legal forms are sorted chronologically from the oldest to the newest one. Most detailed chapter is the one which deals with the Roman law, because it laid the foundations for other private codes, both in our country and throughout the European continent. Before I started to disassemble the right of real contracts in historical comparison, I explained what impact Roman law had to Czech law and how obligations have evolved through history. In this part I have described a general part of obligations, as well as the special part, where I analyzed the regulation of real contracts.

The following chapters are devoted to individual private law codes, i. e. The General Civil Code of 1811, Civil Code of 1950, last Civil Code of 1964, and finally the latest Civil Code, which came into effect on 1 January 2014. First, I briefly described the historical circumstances under which code was created, and then I said, and described the various real contracts (*mutuum, commodatum, precarium, depositum*). In the period of Roman law and ABGB I mainly described how the institute functioned and the duties of each party of the contract. Since 1950 I have slowly begun to compare how previous legislation influenced the latter ones. In the last chapter, devoted to the new civil code, I solely dealt with real contracts under this law, which I compared with the previous legislation, and pointed out the differences between them.

11. Klíčová slova

Obligace	Obligations
Reálné kontrakty	Real contracts
Mutuum	Mutuum
Zápůjčka	Loan for Consumption
Commodatum	Commodatum
Výpůjčka	Loan for Use
Půjčka	Loan
Precarium	Precarium
Výprosa	Obtain for
Depositum	Depositum
Úschova	Loan for Deposit

12. Přílohy

Srovnávací tabulky k jednotlivým institutům:

Tabulka č. 1 <i>Mutuum</i> v historické komparaci	57
Tabulka č. 2 <i>Commodatum</i> v historické komparaci	57
Tabulka č. 3 <i>Precarium</i> v historické komparaci	58
Tabulka č. 4 <i>Depositum</i> v historické komparaci	58

Tabulka č. 1 *Mutuum* v historické komparaci

Zákon	Označení institutu	Odevzdávající str.	Strana přijímající
Římské právo	Zápůjčka	Zapůjčitel	Vydlužitel
Obecný zákoník občanský z roku 1811	Zápůjčka	Zapůjčitel	Vypůjčitel
Střední občanský zákoník z roku 1950	Půjčka	Věřitel	Dlužník
Občanský zákoník z roku 1964	Půjčka / občanská výpomoc	Organizace / občan	Občan / občan
Po novele č. 509/1991 Sb.	Půjčka	Věřitel	Dlužník
Nový občanský zákoník (2014)	Zápůjčka	Zapůjčitel	Vydlužitel

Tabulka č. 2 *Commodatum* v historické komparaci

Zákon	Označení institutu	Odevzdávající str.	Strana přijímající
Římské právo	Půjčka	Kommodant	Kommodatář
Obecný zákoník občanský z roku 1811	Půjčka	Půjčitel	Vypůjčitel
Střední občanský zákoník z roku 1950	Výpůjčka	Půjčitel	Vypůjčitel
Občanský zákoník z roku 1964	Půjčka	Organizace	Občan
Po novele č. 509/1991 Sb.	Výpůjčka	Půjčitel	Vypůjčitel
Nový občanský zákoník (2014)	Výpůjčka	Půjčitel	Vypůjčitel

Tabulka č. 3 *Precarium* v historické komparaci

Zákon	Označení institutu	Odevzdávající str.	Strana přijímající
Římské právo	Výprosa	Půjčitel (<i>precario</i>)	Výprosník (prekarista)
Obecný zákoník občanský z roku 1811	Výprosa	Půjčitel	Prekarista
Střední občanský zákoník z roku 1950	---	---	---
Občanský zákoník z roku 1964	---	---	---
Po novele č. 509/1991 Sb.	---	---	---
Nový občanský zákoník (2014)	Výprosa	Půjčitel	Výprosník

Tabulka č. 4 *Depositum* v historické komparaci

Zákon	Označení institutu	Odevzdávající str.	Strana přijímající
Římské právo	Úschova	Depositor, deponent, ukladatel, uschovatel	Depositarius, depositář, schovatel
Obecný zákoník občanský z roku 1811	Smlouva o úschově	Odevzdatel, ukladatel, deponent	Příjemce, schovatel, depositář
Střední občanský zákoník z roku 1950	Schovací smlouva	Ukladatel	Schovatel
Občanský zákoník z roku 1964	Úschova	Občan	Organizace
Po novele č. 509/1991 Sb.	Smlouva o úschově	Složitel	Schovatel
Nový občanský zákoník (2014)	Smlouva o úschově	Uschovatel	Schovatel